

België-Belgique
P.B.
ANTWERPEN X
8/5124

rAntGroen

*Cursussen: Insecten
Planten en dieren in de lente*

Gaume en Lorraine

*Paddenoverzetactie in
de Hobokense Polder*

*Vogels voeren en
beloeren*

Boottocht op de Schelde

AFZENDER en VU:
Luk Smets
J. F. Kennedylaan 22
2630 Aartselaar
Afgiftekantoor Antwerpen X

natuurpunt
Zuidrand Antwerpen

Website

Afdelingswebsite: www.natuurpunt.be/zuidrandantwerpen

Website Hobokense Polder: www.jama.be/whop

Bestuursleden en coördinatoren

Hugo Waeterschoot, Voorzitter en Coördinator Beleidswerkgroep
03/455 22 12 - hugo.waeterschoot@wanadoo.be
Daniella Van Peel, Secretaris en Coörd. Communicatiewerkgroep
03/827 85 16 - daniella.van.peel@skynet.be
Luk Smets, Penningmeester, Ledenadministratie en Website
03/289 73 66 - luk.smets@pandora.be
Johan De Ridder, Conservator Fort 7
0485/91 13 86 - johan.deridder@vlm.be
Peggy Beers, Conservator Fort 7
0485/52 81 25 - beerske@yahoo.com
Johan Baetens, Conservator Fort 7 en Studiewerkgroep
03/281 78 59 - johan.baetens@yucom.be
Bert Mertens, Conservator Hobokense Polder
03/366 13 60 - bert.mertens@village.uunet.be

Danny Jonckheere, Voorzitter Kern Hobokense Polder
03/828 64 03 - jonckheeredanny@vt4.net
Wim Mertens, Secretaris Kern Hobokense Polder
03/216 93 62 - wim.a.mertens@skynet.be
Ria Thys, Coördinator Educatieve werkgroep
03/289 73 66 - ria.thys@pi.be
An Caers, Administratie werkingsprogramma
03/458 34 80 - an.caers@pandora.be
Catherine Vandercruyssen, Coördinator Cursussen
03/288 81 07 - cvdex@pandora.be
Hilde Vangrunderbeek, Coördinator Agenda
03/457 97 51 - hildevangrunderbeek@skynet.be
Ronald Van den Bossche, Penningmeester Hobokense Polder
03/825 13 47 - ronald.vandenbossche@pandora.be

Redactie rAntGroen

Uiterste inzenddata voor artikels: 15 februari, 15 mei, 15 augustus en 15 november

Johan Baetens Hoofdredacteur, Fort 7-nieuws, Studie en Dierwaarnemingen
Ria Thys Lay-out, Educatieve artikels en Kinderhoek
Luk Smets Bestuursberichten
Peggy Beers Correctieadvies

An Caers Activiteitenagenda
Catherine Vandercruyssen Cursussen
Danny Jonckheere Hobokense Poldernieuws
André De Mul Verslagen
03/828 70 32 - demul.andre@belgacom.net -
Lucas Henninstraat, 41 2610 Wilrijk

Contactpersonen geleide wandelingen in onze natuurgebieden

Fort 7: Natuurwandelingen: Tuur Wuyts, 03/449 99 11
Monumentwandelingen: Philippe Van Hove, 03/825 02 43

Hobokense Polder: Annie Vandeweyer-Van Zwieten, 03/828 37 60 -
walter.vandeweyer@pandora.be. De polderwandelingen worden verzorgd door VMPA-Hoboken en zijn in de agenda aangegeven met

Algemeen

Lidmaatschap Natuurpunt: 17,5 euro per jaar te storten op onze rekening. Dit bedrag omvat het lidmaatschap voor het hele gezin. Als lid van Natuurpunt Zuidrand Antwerpen, ontvangt men het algemeen verenigingsmagazine Natuur.blad en ons afdelings tijdschrift rAntGroen.

Abonnementen: leden kunnen zich abonneren op het natuurstudietijdschrift Natuur.focus en het ornithologisch blad Natuur.oriolus aan telkens 8,5 euro. Indien men voor beide tijdschriftenopteert, betaalt men 32 euro, lidgeld inbegrepen.

Abonnement op rAntGroen: voor leden van andere afdelingen door storting van 5 euro op onze rekening.

Verzekering: ieder lid is verzekerd inzake burgerlijke aansprakelijkheid bij deelname

aan de Natuurpuntactiviteiten. Niet-leden gaan mee op eigen verantwoordelijkheid. Daar het bestuur niet verantwoordelijk kan gesteld worden voor de gevolgen van brand, worden de rokers er uitdrukkelijk op gewezen dat zij dit doen op eigen risico. Roken in ons clublokaal De IJsvogel is niet toegestaan.

Inschrijving voor de autobustochten: gepensioneerden betalen het tweede bedrag, het derde bedrag is voor jeugdleden en personen tot 21 jaar.

Wie laattijdig toch nog mee wil, gelieve enkel de penningmeester op te bellen. Hij alleen kan u zeggen of er nog plaats is in de autobus.

De eerst ingeschrevenen hebben voorrang indien de deelnemingsprijs betaald werd. Wie na storting niet mee kan, gelieve zo

vlug mogelijk de penningmeester te verwittigen, zodat mensen die eventueel op de wachtlijst staan, kunnen verwittigd worden. Indien er onvoldoende inschrijvingen zijn, gaat de tocht door met eigen wagens of met minibussen.

Annulatie: enkel wie om een ernstige reden niet kan deelnemen en uiterlijk 2 dagen vooraf verwittigt, heeft recht op terugbetaling.

Annulatie bij weekends en reizen: bij afzegging zonder geldige reden dient er steeds 10% van de totale prijs te worden betaald. Bij afzegging zonder geldige reden binnen de maand voor de reis of het weekend dient er minimum 25% van de totale prijs te worden betaald of de reeds gemaakte kosten indien deze hoger liggen dan 25%. Het bestuur oordeelt of de reden geldig is.

Alle betalingen dienen te gebeuren op volgende rekening: **979-9767547-40** van Natuurpunt Zuidrand Antwerpen, J.F.Kennedylaan 22, 2630 Aartselaar. Op uw betalingen steeds reden van betaling en uw naam vermelden a.u.b.
Fiscaal aftrekbare giften (min. 30 euro) dienen rechtstreeks gestort te worden op rekening 293-0212075-88 van de Natuurpunt vzw, Kardinaal Mercierplein 1, 2800 Mechelen met vermelding "Afdelingsfonds 3722, Zuidrand Antwerpen"

Sinds 2003 op volle zee, 2004 wordt dus een jaar voor bijsturing !

Een op het eerste zicht wat eigenaardige titel, zou je zo zeggen, nietwaar? En het heeft ook niets te maken met mijn achtergrond als mariene bioloog,... Ik gebruik deze beeldspraak eigenlijk om toe te lichten waar onze afdeling heden staat sinds de fusie.

2002 was een jaar waar we alles uit de grond hebben moeten stampen, moesten experimenteren en opbouwen: denk maar aan de oprichting van de verschillende werkgroepen. In 2003 konden we dan ook met volle kracht vooruitgaan! Aangezien we hierbij nieuwe territoria verkenden (uitgebreider aanbod, nieuwe aandachtsvelden, vb. beleid) wordt het tijd om even achterom te kijken en na te gaan of we nog steeds de juiste koers varen.

Als bestuur vinden we het bijzonder belangrijk dat hierbij zoveel mogelijk rekening gehouden wordt met jullie verwachtingen omtrent een gebalanceerde afdelingswerking. Vandaar dat we met veel zorg een **enquête** hebben uitgewerkt waarbij we ook om jullie medewerking verzoeken. De enquête is toegevoegd als **uitneembaar middenkatern** bij deze rAntGroen en wordt ook op onze activiteiten verdeeld. We zouden het zeer op prijs stellen indien je deze zou willen invullen en aan ons terug sturen. Eénmaal volstaat natuurlijk.

De eerste resultaten evenals een korte evaluatie van de werking van afgelopen jaar zal worden voorgesteld op **onze ledenavond van 21 februari**. Aan de hand van leuke beelden tonen we je een overzicht van de afgelopen activiteiten maar maken we je meteen ook wegwijs in wat we zo al op onze agenda hebben staan voor volgend jaar. Het wordt dus best een leuke avond en we verwachten dan ook zoveel mogelijk leden en/of geïnteresseerden. We sluiten de avond af met een receptie voor een gezellige babbel of kennismaking. Niet te missen dus!

Tot slot wou ik **een lans breken voor de vele vrijwilligers** die zich het afgelopen jaar soms voor vele dagen (en sommige zelfs weken) hebben ingezet voor onze afdeling. Ik denk hierbij in het bijzonder aan onze gidsen, de redactieploeg, de beheersploeg, de bestuursleden, ... Zonder jullie was er gewoon geen afdeling, waren er geen lokale Natuurpuntkernen. Het zijn jullie die de afdeling vormen, waarvoor mijn oprechte dank.

Als dit geen glas verdient!!!
Gezondheid!

Hugo

1ste kwartaal 2004

Iedereen is welkom op alle wandelingen. Honden zijn niet toegestaan op onze activiteiten.

De gids/leiding treedt op als educatieve begeleider van Natuur- en Milieueducatie Natuurpunt.

- = Kostendelend vervoer (5 eurocent/km) wordt op de afspraakplaats georganiseerd.
- = Kindvriendelijke tocht.
- = Wandelingen, waarbij dit logo vermeld staat, zijn opgenomen in de VMPA-wandelkalender

Zo. 4 jan. 2004

Vogelobservatietocht Tholen

8.30 u

Gids: Luc Van Schoor

03/353 09 77

Leiding: Rudy Vansevenant

03/457 97 51

Nu de feestdagen weer voorbij zijn, duiken we het nieuwe jaar in met onze ondertussen traditionele wintertocht naar dat stukje nabije Zeeland. Staat de temperatuur op vriespunt, geen nood, we zorgen voor een opwarmertje, kwestie van het af te leren, ..., ja, we hebben dit jaar weer goede voornemens en hopen op een dito respons. Maak kennis met een verscheidenheid in landschappen, gaande van de Oesterdam, over het waterrijke natuurgebied van Scherpenisse (plan "Tureluur"!) tot de Van Haftenpolder en het Rammegors. Vorig jaar nog flink dichtgevroren en deze keer... neen, we hebben geen glazen bol! Maar je kan er op aan dat er aardig wat eenden, ganzen, zwanen, steltlopers en roofvogels voor de lens komen. Om nog maar te zwijgen over specialiteiten zoals bijv. de 4 Grote Zilverreigers en de 2 Zwarte Rotganzen van vorig jaar. Ja, dit stukje Tholen heeft de vogel- en natuurliefhebber heel wat te bieden.

Afspraak: we vertrekken om 8.30 u met eigen wagens (kostendelend vervoer mogelijk) aan de Bist te Wilrijk. Aansluiten is mogelijk om 8.50 u aan de oprit Leugenberg langs de A12 richting Bergen-Op-Zoom en om 13.30 u op de plaats van onze middagpauze (nog nader te bepalen), telkens mits de leiding te verwittigen. Het einde is voorzien omstreeks 17.00 u ter plaatse. Wandelaafstand: 5 km. Meebrengen: picknick, kijker, telescoop, vogelgids, foto toestel, laarzen bij regenweer en stevig schoeisel.

Middelste Zaagbek

Za. 10 jan. 2004

Vogelobservatie voor beginners in de Hobokense Polder

8.00 u

Gids: Danny Jonckheere

03/828 64 03

Wim Mertens

03/216 93 62

Leiding: Annie van Zwieten

03/828 37 60

Op dit vroege uur trachten we op de verschillende plassen en zelfs op de Schelde de verschillende wintergasten te observeren en op naam te brengen. Omdat deze wandeling voor beginners is, zullen we voldoende tijd spenderen bij het herkennen van de verschillende vogels. Deze wandeling staat ook in het teken van de maandelijkse waterwildtellingen in het gebied.

Afspraak aan Station Hoboken-Polder, einde Berkerodelei om 8.00 u. Einde omstreeks 12.00 u
Meebrengen: laarzen (verplicht) bij nat weer, verrekijker, telescoop en vogelgids

Zo. 18 jan. 2004

Laatste dag om in te schrijven voor de bustocht naar Schouwen-Duiveland dd. 25 januari 2004

Zo. 18 jan. 2004

Uitstap Gent: De Wereld Van Kina en de Bourgoyen Ossemeersen

9.00 u

Gids en Leiding : Hugo Waeterschoot

03/455 22 12

's Morgens bezoeken we een opmerkelijk reservaat gelegen aan de rand van de stad Gent, langsheen de Leie en de ringvaart : De Bourgoyen Ossemeersen. Deze door de mens

als "waterzieke" afgedane gronden, werden enkele jaren geleden door de plaatselijke werkgroep terug in haar oorspronkelijke staat hersteld : overstromings- en

waterbergingsgebied voor de Leie. Vandaar dat vele vogels en in het bijzonder eendachtigen hier overwinteren. Het reservaat is vooral gekend voor zijn grote hoeveelheden Smienten die hier jaarlijks hun winters stekje vinden. Je mag je verwachten aan een erg mooie landschapswandeling door dit gebied.

's Middags verorberen we onze boterhammen in een ander Gents monument : "De Vooruit" . Van hieruit vertrekken we naar het Schoolmuseum Michel Thiery. Dit museum dat tegenwoordig De Wereld Van Kina heet, is zowaar een begrip maar niet door iedereen evengoed gekend. Ondertussen werd het omgedoopt en vernieuwd. Dit museum gelegen in hartje Gent, herbergt een schat aan educatief materiaal rond mens en natuur, waaronder een mooie collectie vogels en insecten. Maar ook aspecten zoals de continentendrift en de gevolgen hiervan voor de verspreiding van plant en dier, komen er aan bod. In ieder geval grasduinen we vandaag door de collectie en geef ik uitleg en toelichting bij enkele van de mooiste zalen. Je zal merken dat naar goede gewoonte voor een schoolmuseum, veel aandacht werd besteed aan de educatieve aspecten. We bezoeken het museum van 14.30 u tot 16.45 u.

Afspraak op de Bist op de parking voor het districtshuis van Wilrijk om 9.00 u vanwaar we samen naar Gent rijden. Je kan ook ter plekke aansluiten na telefonische melding aan de leiding. Je kan eveneens mits voorafgaandelijke verwittiging voor de namiddagwandeling aansluiten op het St.- Pietersplein te Gent omstreeks 14.45 u. Einde van de activiteit omstreeks 16.45 u ter plaatse of iets voor 18.00 u te Wilrijk.

Meebrengen : 2,5 euro inkom voor museum, picknick, kijker en eventueel telescoop en vogelgids. Laarzen zijn voor de voormiddag absoluut noodzakelijk.

De ganse dag is erg kindvriendelijk ! Iedereen welkom dus.

Zo. 25 jan. 2004

7.30 u

Vogelexcursie Schouwen-Duiveland

Gids: Luc Van Schoor

Leiding: Walter Van Spaendonk

03/353 09 77

03/480 54 24

Stond Schouwen vorig jaar nog in het teken van 50 jaar overstromingsramp, vandaag gaan we weer volop de vogeltoer op. Het afwisselend programma voorziet weer bezoeken aan gekende ganzen- en water- vogelgebieden als Brouwersdam en Prunjepolder. In september zou de 3de fase gestart zijn van het natuur-ontwikkelingsplan "Tureluur"... , benieuwd wat het wordt. Als het winterweertje (?) het toelaat maken we een mooie wandeling langs de waterkant... je mag raden waar? Wil je Geoorde Fuut en Kuifduiker vergelijken, de mooie Brandganzen waarnemen, Zwarte Zee-eenden, Roodkeelduikers en misschien Zeehonden zien duiken, Kiekendieven in zweefvlucht bewonderen, vaststellen dat de exoten nog in volle opmars zijn en nog veel meer... dan moet je er beslist bij zijn!! Er staat 's middags alleszins een

Geoorde Fuut in winterkleed

dampend soepje te wachten, de sfeer krijg je er gratis bij.

Praktisch: Ben je ook benieuwd, schrijf je dan tijdig in !

Let op! Voor je stort, graag even bij Walter Van

Spaendonk telefonisch je deelname aankondigen (dit wegens vakantie van de penningmeester)! Graag storten voor 11 januari 2004, van 13 - 11,50 - 10 euro op onze rekening (zie blz. 2) met vermelding van "Schouwen", naam en opstapplaats. We vertrekken per bus om 7.30 u aan de Kioskplaats in Hoboken, om 7.45 u aan de Bist te Wilrijk en om 8.00 u aan het station Oude God te Mortsel. We komen terug in omgekeerde volgorde vanaf 19 u.

Aantal te wandelen km: 5 km.

Mee te brengen: picknick, drank, kijker, telescoop, vogelgids, fototoestel, laarzen bij regenweer en stevig schoeisel

Za. 31 jan. 2004

14.00 u

Natuurbeheer in het Cleydaelhof: Aartselaar

Leiding: Johan Herreman

03/887 27 98

In Aartselaar tegenover het kasteel Cleydael ligt een rietveld langs de Grote Struisbeek. Dit verland langzaam aan en wordt gekoloniseerd door wilgen. Om dit natuurlijk proces te keren en het rietveld te behouden, zijn dringend ingrepen nodig. Onze afdeling verleent opnieuw steun aan het initiatief van VMPA-Aartselaar. Ook vorig jaar waren een aantal van onze afdelingsleden aanwezig bij de beheerswerken. We doen nogmaals een speciale oproep aan onze Aartselaarse leden om in eigen gemeente de handen uit de mouwen te steken voor een groenere gemeente. Uiteraard zijn ook onze leden uit andere gemeenten van harte

welkom. Vele handen maken het werk licht. We nodigen je uit om van 14.00u tot 17.00u in een gezellig sfeertje beheerswerken uit te voeren: kappen van wilgen en maaien van riet. Wij zorgen voor beheersmateriaal, warme soep en dranken en lichten je toe waarom we deze ingrepen uitvoeren. Breng laarzen en werkhandschoenen mee, en zo je dit bezit, veiligheidsbril, helm, hakbijl en boomzaag.

Samenkomst: In de Cleydaellaan, waar de Struisbeek onder de baan doorloopt, d.i. ca. 100m voorbij de ingang van kasteel Cleydael, als je uit de richting Boomsesteenweg komt.

Za. 31 jan. 2004 **Gezellig samenzijn KHOP met reisverslag over Nieuw-Zeeland en Taiwan**
 19.45 u
 Leiding: Danny Jonckheere 03/828 64 03
 Wim Mertens 03/216 93 62

Tussen de vele activiteiten door hebben we toch nog een gaatje gevonden om het gezellig samenzijn te laten doorgaan (nie gemakkelijk zene). Zoals steeds is dit een plezante gebeurtenis binnen de KHOP- activiteiten. In 2004 zal het niet anders zijn. We beginnen met een losse babbel en het terugzien van oude bekenden. Bij dit alles hoort natuurlijk een drankje en een hapje, je aangeboden door onze huiskoks en hun personeel.

Je krijgt ook een zeer klein overzichtje van het voorbije jaar en onze plannen voor volgend jaar. Na de glazen te hebben bijgevuld is het tijd voor ontspanning. Danny Jonckheere en Ann De Smedt zullen een reisverslag geven over Nieuw-Zeeland en Taiwan.

Afspraak: traditiegetrouw vindt dit plaats in het bovenzaaltje van de Moretus in de Berkenrodelei. We komen samen om 19.45 u. Het einde is voorzien omstreeks 23.00 u.

Zo. 1 febr. 2004 **Laatste dag om in te schrijven voor de bustocht naar Goeree-Overflakkee dd. 15 februari 2004**

Za. 7 febr. 2004 **Vleermuizentelling op Fort 7**
 9.00 u Gids en leiding: Hugo Waeterschoot 03/455 22 12

Fort 7 herbergt in de winter een vleermuispopulatie die hier hun winterslaap doorbrengen. De ene diep verstoppt in spleten en barsten, de andere gewoonweg in het midden van het plafond. Al zijn de aantallen niet spectaculair te noemen, toch blijft de wintertelling steeds een speciaal evenement. Je zal wel gemerkt hebben dat we dit jaar wat later tellen. We hebben onze telling immers afgestemd op de regionale vleermuistelling van alle forten rond Antwerpen, dit om vergelijkbare resultaten te bekomen. Vorig jaar hebben we tijdens de telling een kleine 30 exemplaren gevonden.

Afspraak: We starten de telling rond 9.00u aan het lokaal De IJsvogel (ingang Fort 7 aan de Legerstraat te Wilrijk). Gewoonlijk zijn we op de middag net niet klaar, zodat boterhammetjes aangewezen zijn. Aangezien we de vleermuizen niet mogen verstoren in hun winterslaap en alles dus in perfecte stilte dient te gebeuren, beperken we het aantal deelnemers strikt. Vandaar dat we u willen vragen om voorafgaandelijk aan te melden voor deze activiteit door

een telefoontje of een e-mail: hugo.waeterschoot@wanadoo.be Een goede zaklamp met degelijke batterijen (en eventuele reservebatterijen) is een absolute noodzaak. Het einde van de tocht is voorzien rond 14.30u.

Zo. 15 febr. 2004 **Ganzentocht naar Goeree-Overflakkee**
 7.15 u Gids: Rudy Vansevenant 03/457 97 51
 Leiding: Walter Van Spaendonk 03/480 54 24

Deze wintertocht brengt ons naar Goeree-Overflakkee, het meest noordelijke van de gewezen eilanden van de delta. Het ligt niet in Zeeland, zoals misschien gedacht, maar wel in de Nederlandse provincie Zuid-Holland. We gaan op zoek naar concentraties ganzen en eenden, maar roofvogels en weidevogels krijgen we vast en zeker ook in de kijker. Daarvoor bezoeken we waarschijnlijk de gekende plaatsen als daar zijn: Den Bommel, Stad aan't Haringvliet, Stellingdam, Havenhoofd, de Slikken van Flakkee, de ganzenpolders van Ouddorp en Goedereede ... en niet te vergeten de Brouwersdam. De keuze en de juiste volgorde laten we afhangen van de voorbereiding en de weersomstandigheden. 's Middags eten we onze boterhammen op in een

cafeetje en kunnen we ons opwarmen met een lekkere tas soep.

Afspraak: Wie mee wil, stort voor **1 februari** 13,50 - 12 - 10,50 euro op onze rekening (zie blz. 2) met vermelding "Goeree-Overflakkee", naam en opstapplaats. **Let op! Voor je stort, graag even bij Walter Van Spaendonk telefonisch je deelname aankondigen (dit wegens vakantie van de penningmeester)!** We vertrekken per bus om 7.15u stipt aan het Kioskplein te Hoboken, om 7.30u aan de Bist te Wilrijk en om 7.45u aan het station Oude God te Mortsel. We komen terug in omgekeerde volgorde vanaf 19.00u. Mee te brengen: verrekijker, telescoop, vogelgids, warme regenvrije kledij en schoeisel, picknick en enkele euro's.

Zo. 15 febr. 2004 Laatste dag om in te schrijven voor de boottocht op de Schelde dd. 22 februari 2004

Za. 21 febr. 2004 **Algemene lokale vergadering**
Leiding: Hugo Waeterschoot

03/455 22 12

Meer info bij de Bestuursberichten

Zo. 22 febr. 2004 **Overwinterende watervogels op de Schelde**
Boottocht met de Jan Plezier

10.00 u

Gids: Erika Van den Bergh (Instituut voor Natuurbehoud)

Leiding: Luk Smets

03/289 73 66

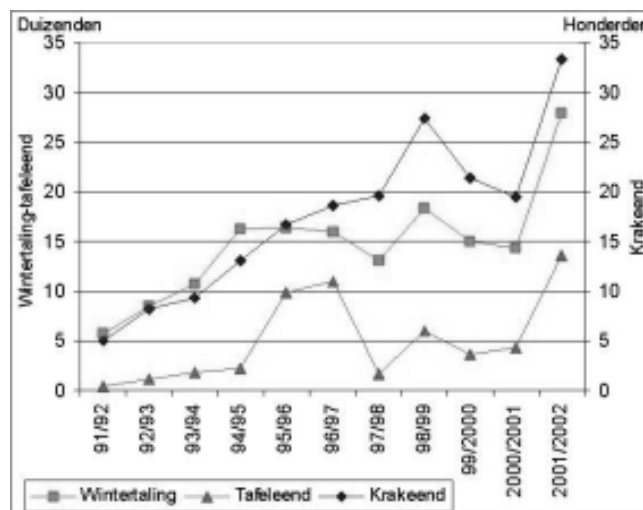
Voor heel wat mensen roept de Schelde het beeld op van een dode rivier, vervuild door grootsteden als Antwerpen, Brussel en Gent, een milieupatiënt waar geen vis meer rondzwemt. Nochtans is de Schelde een vitale en lenige brok natuur, die volgens oeroude regels stroomt en werkt. Langs deze Schelde is heel wat natuur overgebleven. Sinds begin van de jaren negentig werd ernstig werk gemaakt van de verbetering van de waterkwaliteit. Het einddoel is nog lang niet bereikt, maar verbetering is duidelijk merkbaar. Het leven in het water wordt opnieuw soortenrijker.

aantallen in de Westerschelde en de verdubbeling van de Noordwest-Europese populatie schatting. Vermoedelijk is de draagkracht van de brakwaterschorren langs de Beneden-Zeeschelde voor de Grauwe Gans bereikt. Ook voor Pijlstaart en Kluut is de Zeeschelde in sommige jaren van internationaal belang. Het aantal Bergeenden blijft zeer variabel van seizoen tot seizoen. Wilde Eenden vertonen de laatste jaren een meer uitgesproken najaarspiek. (Info van het Instituut voor Natuurbehoud: www.instnat.be)

Afspraak: Vertrek om 10.00u aan de aanlegkade van de veerdienst Hoboken-Kruikeke te Hoboken. Met de boot Jan Plezier 1 varen we van Hoboken tot Vlassenbroek. We stappen niet uit. Terug rond 17.00u. Erika Van den Bergh van het Instituut voor Natuurbehoud zal ons alles vertellen over het ecologisch herstel van de Schelde. Tijdens de boottocht staan vooral de watervogels in de belangstelling. De mooie natuurbeelden met typische rietlanden en wilgen-vloedbossen krijg je er als toemaatje bovenop. Mee te brengen: verrekijker, foto toestel, picknick, drank is te koop op de boot alsook erwtensoep. Inschrijven door storting **voor 15 februari** op onze rekening (zie blz. 2) van 14 euro per persoon met een maximum van 50 euro voor een gezin. Vermeld "Scheldeboottocht" + aantal personen.

De vispopulatie herstelt spectaculair. De Schelde wordt opnieuw bevlogen door duizenden watervogels. De Zeeschelde groeide uit tot één van de belangrijke overwinteringsgebieden voor watervogels in Vlaanderen. De wintermaxima evolueerden van 20.000 tijdens het eerste telseizoen tot ruim 60.000 tijdens het seizoen 2001/2002. De belangrijkste soort, Krakeend, begraast wellicht wieren tussen de steenbestorting en drijvend plantenmateriaal. De toename van deze soort volgt de Noordwest-Europese populatietrend: een vervijfvoudiging sinds 1991. De talrijkste soort, Wintertaling, foerageert aan de waterlijn van slibrijke slikken. De Tafeleend duikt naar voedsel. Grote groepen zijn niet meer uitsluitend een typisch fenomeen van strenge vorstperioden, zoals tijdens de strenge winters 1995/96 en 1996/97. Het aantal Grauwe Ganzen in de Beneden-Zeeschelde neemt niet verder toe, in tegenstelling tot de

Za. 6 maart 2004 Laatste dag om in te schrijven voor de bustocht naar de Blankaart dd. 14 maart 2004

Za. 6 maart 2004

19.15 u

Uilen zijn geen uilen

Gids: Pierre De Roo

Leiding: Rudy Vansevenant

03/457 97 51

De belangstelling voor uilen is enorm toegenomen. De vogel heeft steeds tot de verbeelding gesproken. Talrijk zijn de boeken en legendes waarin de uil een belangrijke rol heeft. Nog recent zien we in de jeugdboeken van Harry Potter dat de Sneeuwuil een hoofdrol speelt in het magische Zweinstein van de jonge tovenaars.

De Sneeuwuil van Veurne haalde vorig jaar zelfs het TV-journaal. Uilen zijn mysterieuze wezens. Hun nachtelijke leefwijze, geruisloze vlucht en vreemde geluiden brengen onze fantasie op gang. De roep van de Bosuil is bekend van o.a. griezelfilms. Aan de andere kant is er ook genegenheid

voor uilen. Hun opgerichte houding en brede kop, met naar voren gerichte ogen, geven ze iets menselijks.

Verneem je graag meer over de uil en zijn levenswijze?

Tijdens de wandeling krijg je mogelijk een enige kans om deze mysterieuze vogel te beluisteren. Voor deze veelbelovende avondexcursie trekken we met Pierre De Roo naar het Peerdsbos, zowat de achtertuin van onze gids.

Afspraak: Vertrek om 19.15u aan de Bist te Wilrijk (kostendelend vervoer). Einde voorzien omstreeks 22.00u ter plaatse. Mee te brengen: warme kleding en stevig schoeisel zijn noodzakelijk, een zaklamp kan handig zijn.

Zo. 14 maart 2004

7.30 u

Busuitstap naar de Blankaart en de IJzermonding

Gids: Luc Van Schoor

Danny Jonckheere

Leiding: Danny Jonckheere

03/353 09 77

03/828 64 03

Het is reeds van 1994 geleden dat we nog eens de Blankaart bezochten, tijd dus voor een hernieuwde kennismaking. Het prachtige gebied bestaat uit een 50 ha grote vijver, omgeven door uitgestrekte rietvelden en wilgenbroekbossen. In de wintermaanden pleisteren hier soms honderden eenden, vooral Smient, Pijlstaart en Wintertaling. De kans om Bruine en Blauwe Kiekendief te zien is groot. In de namiddag gaan we naar de IJzermonding nabij Nieuwpoort, hier kunnen we eerst onze boterhammekes opeten om met een volle maag onze tocht verder te zetten. Het voormalig militaire domein is omgetoverd tot een nieuw natuurgebied van 130 ha met slikken, schorren en een stuk strandreservaat. Door de grote rijkdom aan bodemleven komen bij laag tij aardig wat waadvogels op het slik hun kostje bijeen-

scharrelen. Bij vloed vormen de schorren en de opgespoten terreinen een belangrijke hoogwatervluchtplaats aan onze kust. De waar te nemen vogels kunnen zijn Tapuit, Visdiefje, Kneu en nog vele andere. Ook zeehonden komen hier al eens voor. Dus zeker de moeite om deze beide gebieden te bezoeken.

Afspraak: Wie mee wil, **stort voor 6 maart** 14,5 - 13 - 11,5 euro op onze rekening (zie blz. 2) met de vermelding "De Blankaart", naam en opstapplaats. We vertrekken per bus om 7.30u aan het station Oude God te Mortsel, om 7.45u aan de Bist te Wilrijk en om 8.00u aan de Kioskplaats te Hoboken. We komen in omgekeerde volgorde terug vanaf 19.00u.

Mee te brengen: picknick, ev. drank voor onderweg, kijker, natuurgidsen, laarzen bij regenweer en stevig schoeisel.

Za. 20 maart 2004

20.00 u

Braakballenpluisavond

Gids: Jan Waeterschoot

Leiding: Tuur Wuyts

03/230 87 48

03/449 99 11

Na het succes van de braakballenamiddag voor de kinderen in de winter van 2003, ditmaal een braakballenavond voor de volwassenen. We nodigden Jan Waeterschoot uit, die naast theoretische informatie u ook de praktijk van het braakballen pluizen zal leren kennen: dus, vooral een doe-avond. De braakballen van roofvogels en uilen bevatten een schat aan onderzoeksmateriaal: schedeltjes, beentjes van allerlei muizen en andere kleine zoogdierjes.

Afspraak: Om 20.00u in Lokaal De IJsvogel, Legerstraat 40 in Wilrijk. Einde voorzien omstreeks 22.30u.

Mee te brengen: pincet, oude (zachte) tandenborstel, loep, een afsluitbaar potje en eventueel veldgids.

Oproep: beschik je zelf over braakballen? Graag ter onderzoek meebrengen!

Zo. 21 maart 2004

9.30 u

Lentewandeling in de Hobokense Polder

Gidsen: Gilbert Van Ael en Staf Van Den Broeck

Leiding: Annie Vandeweyer - Van Zwieten

03/828 37 60

Precies op het begin van de lente starten we ook weer met de kalenderwandelingen in de Hobokense Polder. Tijd dus om te kijken naar de voorjaarsbloei, de bloei van wilgen en andere bomen, tijd ook om de eerste zangertjes te beluisteren die terug zijn van weggeweest en voornamelijk om te

genieten van een fijne wandeling samen met mensen die van de natuur houden.

Afspraak: Station Hoboken Polder, einde Berkenrodelei om 9.30u. Einde voorzien omstreeks 12.30 u.

Mee te brengen: laarzen, verrekijker en vogelgids.

Zo. 28 maart 2004 **Kinderactiviteit: Vogels**
 14.00 u Gids: Moniek Van den Bergh 03/457 54 49
 Leiding: Nancy Geldhof 0485/85 13 64

Via een verhaal van een vogel en aan de hand van een aantal doe-activiteiten en leuke spelletjes proberen we op een kei-toffe manier ons in te leven in de wereld van de vogels die rond de tijd van de activiteit allemaal terugkomen, plots beginnen te zingen en takjes en andere materialen aansleuren om een nest te bouwen. Kei-leuk zal het worden!
Ben je tussen 4 en 8 jaar? Dan kom je toch ook!

Afspraak: Om 14.00u aan lokaal De IJsvogel, Fort 7, Legerstraat 40 te Wilrijk. Het einde is voorzien omstreeks 17.00u. **Telefonisch inschrijven** is noodzakelijk bij Moniek of Nancy.
 Meebrengen: laarzen of stevig schoeisel dat tegen vocht kan.

Zo. 28 maart 2004 **Lentewandeling in Fort 7**
 14.00 u Gids: Gidsen van de Educatieve Werkgroep 03/289 73 66
 Leiding: Ria Thys

Niets is zo fijn als een natuurwandeling, wanneer de eerste lentegeuren en -kleuren kunnen waargenomen worden. Vandaag geven we u de kans om in Fort 7 te genieten van al het prille leven in ons schitterend natuurgebied. Maar u krijgt ook een kijk op de beheerswerkzaamheden die de beheersploeg doorheen het voorbije winterseizoen verricht heeft.

Een wandeling voor ouders, grootouders, tantes, nonkels, zusjes en broers van de kinderen die op vogeltocht zijn, maar ook voor al onze leden!

Afspraak: Om 14.00u in Fort 7, Legerstraat 40 te Wilrijk. Aantal te wandelen km: ca. 3 km. Einde om 17.00u. Mee te brengen: verrekijker en stevig schoeisel (laarzen bij vochtig weer).

Zo. 4 april 2004 **Vogeltocht Bospolder**
 8.30 u   Gids: Wim Roelant 0477/34 07 21
 Leiding: Tuur Wuyts 03/449 99 11

De lente is weer in het land. Tijd dus voor een bezoek aan een interessant vogelgebied om te speuren naar de eerste zomergasten (en natuurlijk ook doortrekkers of late wintergasten). Na een kort bezoek vorig jaar willen we deze keer eens wat uitgebreider kennismaken met de Bospolder in Ekeren. Dit redelijk jong natuurgebied - met echter een groot verleden - heeft de vogelaar een bonte waaier van soorten te bieden. Zowel van steltlopers, water-, zang- en roofvogels zijn er hier leuke waarnemingen mogelijk. De twee prachtige kijkhutten vormen daarvoor dan ook ideale observatoria. Soorten als Grote en Kleine Zilverreiger,

Blauwe Kiekendief, Groenpootruiter, Sijs, Sprinkhaanzanger zijn naast de 'meer gewone' vogels al in dit natuurgebied verschenen. Ook de nabij gelegen vijvers van het Muisbroek met tal van fuutachtigen en eenden zijn trouwens het bekijken waard.

Afspraak: Op de Bist te Wilrijk om 8.30u (kostendelend vervoer). Het einde is voorzien om 12.00u ter plaatse. Mee te brengen: verrekijker, telescoop, vogelgids(en), laarzen of stevige stapschoenen (afhankelijk van het weer) en eventueel regenkleddij.

Ma. 5 april 2004 **Laatste dag om in te schrijven voor de bustocht naar het Lessedal dd. 17 april 2004**

Ma. 12 april 2004 **Landschapswandeling: De Pannenhoef**
 8.15 u Gids: Tuur Wuyts 03/449 99 11
 Leiding: Ingrid Van Havere 0476/35 67 79

Op maandag 12 april is het zover! De Paasklokken zijn geweest en we hebben van heel wat lekkers kunnen genieten. Nu willen we echt wel naar buiten om van de natuur te genieten. Tuur & Ingrid nodigen u graag uit op een prachtige daguitstap. De Pannenhoef is een gevarieerd landgoed van ca. 600 ha en ligt in Noord-Brabant nabij Zundert in Nederland. Er zijn verschillende wandelroutes die ons voeren langs o.a. het Lokkergebied, een terrein dat voor WO II een ven was, maar niet voor lang, dankzij het ingrijpen van een pastoor. We lopen langs het zogenoemde

'vogelbosje' waar we kunnen begroet worden door een oorverdovend kikkerconcert in een nabijgelegen plas. Ook een bezoek aan 'De Flesch' is de moeite. Hier staat een vogelkijkhut, een zeer geliefde plek om de natuur te observeren en te genieten van de rust. Iedereen welkom!

Afspraak: Op de Bist op de parking voor het districtshuis van Wilrijk om 8.15u (kostendelend vervoer mogelijk). Het einde is voorzien omstreeks 17.00u ter plaatse. Mee te brengen: picknick, verrekijker, natuurgids, laarzen bij regenweer en ... jullie goed humeur!

Za. 17 april 2004

7.30 u

Busuitstap naar het voorjaarsplantenparadijs van het Lessedal

Gidsen: Fons Waeterschoot en Yvonne Billion

Leiding: Fons Waterschoot

03/322 12 75

Tussen Houyet en Gendron Celles wandelen we (12-tal km) langs de Lesse. Door de rijke voorjaarsflora en de prachtige omgeving kan men zich in een restant uit het paradijs wanen. De plantenhoeveelheid en soortenrijkdom is te danken aan de kalkrichels en de leemdeeltjes die de rivier afzet tijdens haar winterbedding.

Natuurlijk leven er heel wat vogels en andere dieren in deze omgeving, maar de confrontatie hangt af van het toeval. Heb je de kriebels om mee te gaan, stel dan je inschrijving niet uit!

Wie erbij is, zorgt voor een volledige middagpicknick (in openlucht). Na de tocht zakken we af naar een baan-

restaurant voor het avondeten. Volgens goesting en vermogen kan hier drank en eten aangeschaft worden. Vanaf 20.00u worden we terug thuis verwacht.

Afspraak: Wie mee wil, stort voor **5 april** 14,50 - 13 - 11,5 euro op onze rekening (zie blz. 2) met vermelding "Lessedal", naam en opstapplaats. We vertrekken per bus om 7.30u aan het Kioskplein te Hoboken, om 7.45u aan de Bist te Wilrijk en om 8.00u aan het station Oude God te Mortsel.

We komen terug in omgekeerde volgorde vanaf 20.00u. Mee te brengen: noodzakelijk zijn laarzen en picknick, aanraders zijn flora- en faunaboek, loep en verrekijker.

Zo. 18 april 2004

14.00 u

Wandeling in de Hobokense Polder

Gidsen: An Balemans en Marc Roelands

Leiding: Annie Vandeweyer - Van Zwieten

03/828 37 60

Je hebt er lang naar uitgekeken: de lente is weerom in het land. Daarom hervatten ook de wandelingen in de Hobokense Polder. Je kan op de tochten van maart en april kennis maken met de eerste voorjaarsbloeiërs. Ook de watervogels worden heel actief en slaan aan het broeden. Eveneens een 'must' om naar uit te kijken is een ontmoeting met onze paardjes en koeien, die reeds sinds vorig jaar in de Hobokense Polder staan te grazen. Zij zullen ons in de toekomst verder helpen met het beheren van een stukje van ons reservaat.

Afspraak: Station Hoboken Polder, einde Berkenrodelei om 14.00u. Einde omstreeks 17.00 u.

Meebrengen: laarzen, verrekijker, vogel- en/of plantengids.

De wandeling is gratis voor iedereen

De ossen en de rugzak (foto Toon Verbruggen)

Zo. 25 april 2004

**Milieuhappening in De Nekker in Mechelen
Dag van de Aarde**

Dit jaar geen Open Natuurdag!

Wel een grootschalige natuur- en milieuactiviteit op de Dag van de Aarde. De Vlaamse natuur- en milieuorganisaties willen die dag laten horen en zien dat ze iets te betekenen hebben in het Vlaamse milieulandschap. Aan de vooravond van de Vlaamse verkiezingen dienen we een krachtig signaal te geven aan de overheid.

Vanuit heel Vlaanderen wordt al wie NATUUR een warm hart toedraagt, verwacht in De Nekker te Mechelen.

We doen nu al een oproep naar al onze leden en hun gezin om die dag vrij te houden!

Een eerste blik op het uitgebreide aanbod van activiteiten:

- 5 thema-eilanden: natuur, water, lucht, klimaat, voeding
- geleide natuurwandelingen
- kinderdorp
- muzikale animatie
- politiek debat

Meer info hierover in onze volgende rAntGroen.

In memoriam

Op 2 november 2003 overleed de heer René Olivie in Brasschaat. De heer Olivie zal allicht gekend zijn bij de oudere Wielewalers. Hij was geregeld aanwezig op activiteiten van De Wielewaal en nam o.a. deel aan de Terschelingreizen.

Ons oprecht medeleven aan de familie.

Informatie over de cursussen bij de coördinator Catherine Vandercruyssen,
tel. 03/288 81 07, e-mail cvdx@pandora.be

Cursus insectachtigen

Lesgever: Johan Baetens

Insectachtigen zijn voor velen onder ons maar kleine, vieze, harige wriemelbeestjes die vervelend zoemen of aardig kunnen steken. Nochtans zijn zij de werkende handjes voor heel wat belangrijke taken in de natuur. Stel je maar eens voor welke planten niet tot vruchtzetting of zaadproductie zouden kunnen komen of hoe moeilijk bepaalde planten zich zouden kunnen verspreiden, om nog maar te zwijgen over de gigantische berg dood organisch materiaal dat zich zou opstapelen in de natuur moesten deze kleine helpertjes er niet zijn. Bovendien zijn ze, als je de kans krijgt ze van iets dichterbij te bestuderen, best wel wonderbaarlijk mooi. In deze cursus wordt niet alleen de wereld van de insecten, maar ook die van andere ongewervelden, zoals spinnen, pissebedden en duizendpoten voor u geopend.

In de theorielessen wordt, aan de hand van een powerpoint-presentatie en een goed geïllustreerde tekst, uiteengezet wat insectachtigen juist zijn, hoe ze zijn opgebouwd en welke groepen we allemaal kunnen onderscheiden. Vervolgens moet je in de praktijklessen zelf aan de slag. Met stereomicroscopen en determinatiewerken tracht je enkele insecten tot op familieniveau te determineren.

De theorie en praktijklessen gaan door in ons lokaal De IJsvogel in Fort 7: **theorie op zaterdag 13, 27 maart en 3 april en praktijk 10 en 17 april, telkens van 20 tot 23u.** Aangezien we maar een beperkt aantal stereomicroscopen

te onzer beschikking hebben, wordt het aantal deelnemers beperkt tot 12. Snel inschrijven is dus de boodschap!

Als je zelf over een stereomicroscop beschikt kan het aantal deelnemers natuurlijk wel worden verhoogd. In navolging van de cursus bestaat de mogelijkheid om in de daarop volgende weken op terrein te gaan. De exacte locaties zijn nog niet bekend maar zullen u tijdens het verloop van de cursus worden meegedeeld. We installeren ons in een gebiedje van onze afdeling en vangen al wat er maar springt, vliegt of kruipt en trachten ze te determineren. Deze uitstapjes staan trouwens eveneens open voor niet cursisten. Laat wel iets weten als je hiervan op de hoogte wenst gehouden te worden.

Inschrijvingen voor Natuurpuntleden door **storting van 10 euro** op 979-9767547-40 van Natuurpunt Zuidrand Antwerpen, J.F. Kennedylaan 22 te 2630 Aartselaar met als mededeling "Insectachtigen" + uw naam en tel. Niet-leden betalen 25,50 euro en worden dan automatisch lid.

Vuurwants

Planten en dieren in de lente

Lesgever: Yvonne Billion

Wanneer de winter teneinde loopt en de zon weer meer levenskracht schept, voelen zowel planten als dieren 'lentekriebels' opduiken.

Deze korte cursus van 2 avonden belicht dit voorjaarsfacet. Op **donderdag 1 april** starten we met een avond "voorjaarsbloeiers". Aan de hand van gecommentarieerde dia's over onze inlandse flora, doen we hun problemen uit de doeken zoals: hoe en waarom ze zo vroeg verschijnen en ondanks alles toch nakomelingen krijgen...

Deze avond vindt zijn bekroning in een geplande **voorjaarsuitstap op zaterdag 17 april naar het Lessedal**, een droomgebied voor deze flora.

De tweede cursusavond op **donderdag 22 april** gaat door onder de noemer "Ieder diertje zijn pleziertje". Deze diavoordracht handelt over de seksuele aantrekkingskracht en de gevolgen. Hoe en waar wordt een gepaste partner gevonden, hoe zit het met de trouw en de zorg voor het kroost. Hierbij komt een breed deel van onze inlandse fauna aan bod, gaande van bladluis...regenworm...kikker...vogels en zoogdieren. Natuurlijk kan niet elke specifieke soort uitgebreid aan bod komen... de avond zou te klein zijn!

Beide avonden worden gegeven in De IJsvogel op Fort 7 van 20.00 u tot 22.30 u door Yvonne Billion, natuurgids. Met haar echtgenoot, Fons Waeterschoot, leiden zij beiden de voorjaarsuitstap naar de Lessevallei, die open staat voor iedereen.

Inschrijvingen voor Natuurpuntleden door **storting van 5 euro** op 979-9767547-40 van Natuurpunt Zuidrand Antwerpen, J.F. Kennedylaan 22 te 2630 Aartselaar met als mededeling "Voorjaarscursus" + uw naam, telefoonnummer, e-mail adres. Niet-leden betalen 22,50 euro en worden dan automatisch lid.

Klein Hoefblad

Natuurdriedaagse in Gaume en Lorraine 20 tot en met 22 mei 2004

Gids: Luc Van Schoor

Leiding: Danny Jonckheere

Met de zeer geslaagde natuurvierdaagse van mei 1995 nog in het geheugen gaan we terug naar de Gaumestreek, deze keer voor drie dagen.

De Gaume of Belgisch Lotharingen is het verste zuidelijk hoekje van ons land. Je trekt er niet voor één dag naar toe, niet alleen omdat het enkele uren rijden is, maar vooral omdat de Gaume zo buitengewoon veel verscheidenheid te bieden heeft. Drie zwaar beboste cuestas doorkruisen het gebied van oost naar west en vormen een buffer voor koude noorderwinden. Door het mildere klimaat en de kalkrijke bodem tref je hier een planten- en dierenwereld aan die je normaal zuidelijker zou verwachten.

De talrijke artikelen en verslagen in diverse verenigingsbladen bewijzen dat de streek reeds lang een grote aantrekkingskracht uitoefent op natuurfrekers van allerlei slag. Over de Franse Lorraine, die zuidelijk grenst aan de Gaume is de informatie eerder schaars. Toch is het deze streek die ons uitermate boeit. Daar is dan ook alle reden voor. Je treft er panoramarijke heuvels aan tot 370 m. hoogte, kleinschalige landschappen met heggen, houtwallen, holle wegen en (hoogstam)boomgaarden; kalkgraslanden met een rijke flora (o.a. een twintigtal orchideeënsoorten), een lappendeken van kleine bosjes en uitgestrekte wouden, onbezoedelde riviertjes en authentieke boerendorpjes. Kortom een pastoraal landschap, ver weg van alle industrie, waar de wandelaar koning is.

Geen wonder dat zulke variatie van biotopen heel wat vogelsoorten aantrekt. De Geelgors is er nog algemeen. De Grauwe Klauwier is er een normale verschijning, zo ook Putter en Europese Kanarie. Bij de merkwaardigste broedvogels horen verder Paapje, Klapekster, Boomleeuwerik, Appelvink, Orpheusspotvogel en Middelste Bonte Specht. In '95 (*) ontdekten we er nog een koppel Roodkopklauwier, Dwergarend en Rode Wouw. Komt dit jaar ook de Zwarte Ooievaar op het lijstje ?

Zoals je merkt, is dit een streek met enorme mogelijkheden, veel meer dan een driedaagse kan bevatten. Uit een waaier van excursiedoelen maken we een programmakeuze, waarbij de verschillende biotopen aan bod komen met de nadruk op het kleinschalige landschap (waaronder enkele echte pareltjes), het kalkgrasland, rivieren en vijvers. In de marge maken we ook kennis met het Provençaals aandoend dorpje Torgny en de Basiliek van Avioth (Fra.) De uitstappen starten vanuit ons hotel in Meix-devant-Virton. We duimen alvast voor een prettig wandelweertje en heten je van harte welkom in deze prachtige streek.

Praktisch

De richtprijs voor deze driedaagse met eigen vervoer bedraagt **100 euro** per persoon op basis van een tweepersoonskamer in vol pension. Wens je een éénpersoonskamer, dan wordt de richtprijs **110 euro** per persoon.

Inschrijven kan tot 29 februari door storting van een voorschot van **35 euro** per persoon op onze rekening: 979-9767547-40 met vermelding: **“Gaume”, naam en telefoon, één- of tweepersoonskamer, rijdt zelf/rijdt mee.**

De deelnemers krijgen ca. 1 maand voor vertrek het verzoek om het restant te betalen en zullen dan ook alle verdere informatie toegestuurd krijgen.

Verplaatsingskosten worden verrekend met de chauffeur.

(*) Het volledig verslag van de Gaume-vierdaagse 1995 kan je terugvinden in De Kijker, nr. 96, blz. 33-36 + een erratum in nummer 97, blz. 41 of aanvragen bij gids of leiding.

Meer info over het weekend bij

Luc Van Schoor, 03/353 09 77 of bij Danny Jonckheere, 03/828 64 03

Algemene ledenavond en Receptie voor het nieuwe werkjaar Zaterdag 21 februari 2004, 20 u Zaal Steytelinck, Sint-Bavostraat, Wilrijk

Een terugblik op het afgelopen jaar en een overzicht wat 2004 bieden zal !

Vandaag starten we met een primeur. Neen, geen nieuwe wijn, maar een nieuw kleedje voor onze jaarlijkse ledenbijeenkomst. We hopen je dan ook van harte en in grote getale te mogen verwelkomen op deze avond !!!! Aan de hand van beeldmateriaal tonen we een overzicht van het afgelopen jaar. En er gebeurde heel wat..., denk maar aan de vele tochten, weekends, cursussen, speciale dagen (Open natuurdag in de Hobokense Polder, ..), beheerswerken, acties (Behaagactie) en andere. Echt te veel om op te sommen.

Neen, ditmaal brengen we geen "klassiek overzicht" maar een "zoem in" van mooie momenten, prachtige natuurbeelden en grappige situaties om niet te vergeten ! Na het overzicht volgt de toekomst !!! Wat hebben we je als bestuur te bieden volgend jaar, wat willen we als afdeling allemaal realiseren. Ook dit willen we jullie presenteren aan de hand van leuk beeldmateriaal. Het wordt dus een beetje experimenteren, maar dit wordt in ieder geval best een prettige en vooral een fijne avond.

Maar we peilen natuurlijk ook maar al te graag naar jullie interesses en bemerkingen. In deze rAntGroen tref je daarom een enquête aan die peilt naar een aantal aspecten waarmee we onze werking willen verbeteren en beter afstemmen op de behoeften van de leden. De eerste resultaten hiervan leggen we je deze avond voor. Tot slot voorzien we nog een kort moment waarbij we de resultaten van het afgelopen jaar (jaarslag), de belangrijkste uitdagingen (afdelingsdoelstellingen en begroting) aan je voorstellen en ter goedkeuring voorleggen. Mensen die ons willen helpen bij de realisering van deze doelstellingen (gidsen, bestuursleden, administratieve hulp, een paar stevige handen voor de beheerswerken ...) ze zijn allemaal meer dan welkom en kunnen hieromtrent info inwinnen deze avond. Je merkte het vermoedelijk al aan de stijl van dit artikel. Onze ledenvergadering moet een feest worden, een blij

weezien of een eerste kennismaking voor nieuwe gezichten. En tot slot, hoe kan je het jaar feestelijk inzetten zonder een waardige receptie. We starten om 20 u stipt. Wanneer we eindigen.... hangt van jullie af !

Tot slot bieden we je de mogelijkheid om getoonde foto's te bestellen, zo je dit zou wensen.

HERHALINGSOPROEP: Verscheidene leden hebben reeds gereageerd op de oproep in rAntGroen 8. Jij ook ? Heb je beeldmateriaal van het afgelopen jaar (digitaal of gewoon) nog niet doorgezonden of ben je op de hoogte van een grappige anekdote betreffende onze activiteiten van 2003, dan maken we hiervan graag gebruik voor onze ledenavond !!!

Mogen we je daarom vragen om dit materiaal ten laatste 20 januari te bezorgen aan Catherine Vandercruyssen, K. Astridlaan 106 2550 Kontich of Tuur Wuyts, Osylei 54 2640 Mortsel. Al het beeldmateriaal wordt vanzelfsprekend in goede staat terugbezorgd. Digitale foto's graag op een CDrom in de originele grootte bezorgen.

Tot op de ledenavond !!!
Het bestuur

OPROEP

In ons afdelingsbestuur zijn nog steeds enkele plaatsen vrij. Wie wil zich engageren om mee aan de afdelingskar te trekken, om nieuwe en frisse ideeën aan bod te laten komen, om onze (aantal) leden een gevarieerd aanbod te kunnen presenteren?

Enkele jaren geleden zijn we gestart met een aantal werkgroepen. Naast de weekendactiviteiten, de cursussen, de weekends, ... kortom alles wat je in rAntGroen onder de rubriek Agenda vindt, zijn deze werkgroepen specifiek

rond een onderdeel van de Natuurpuntwerking actief: beheer, beleid, educatie, communicatie en promotie, redactie tijdschrift, ... Heb je gewoon interesse voor één van de werkgroepen, of voel je je geroepen om een handje toe te steken aan de werking van de afdeling, geef dan je naam door aan één van de huidige bestuursleden.

In dit kader zijn we nog in het bijzonder op zoek naar medewerkers voor een natuurstudiewerkgroep en naar een coördinator voor de afdelingswerkgroep beheer.

Behaag Natuurlijk ... scoort opnieuw

Luk Smets

Het succes van Behaag...Natuurlijk blijft aanhouden. Niet minder dan 3.368 haagpakketten, 470 knotwilgpoten en 1164 klimplanten werden aan de man of beter in de tuin gebracht. Natuurpunt Antwerpen-Noord en de stad Antwerpen haakten af. De districten Hoboken en Wilrijk namen de fakkel echter over in onze regio. Natuurpunt Schijnvallei wist Wijnegem en Borsbeek te motiveren om deel te nemen. Zo werd de actie gevoerd in 22 gemeenten en districten en ondersteund door 7 Natuurpuntafdelingen.

De actie betekent ook financieel een belangrijke ondersteuning voor de Natuurpuntafdelingen, daar de beperkte winstmarge integraal naar hun werking gaat. Deze keert dus weer naar de gemeenschap via de aangeboden service of natuuraankoopprojecten. De verkoop van knotwilgpoten is een extra financiële opsteker voor onze natuurbeheerders. Die worden immers uit eigen oogst geleverd.

De prima resultaten van de opeenvolgende Behaag...Natuurlijkcampagnes tonen duidelijk aan dat streekeigen hagen opnieuw aanvaard zijn als een prima natuurlijk alternatief voor steriele coniferenhagen, die decennialang stevast een onderdeel waren van zowat alle Vlaamse tuinen.

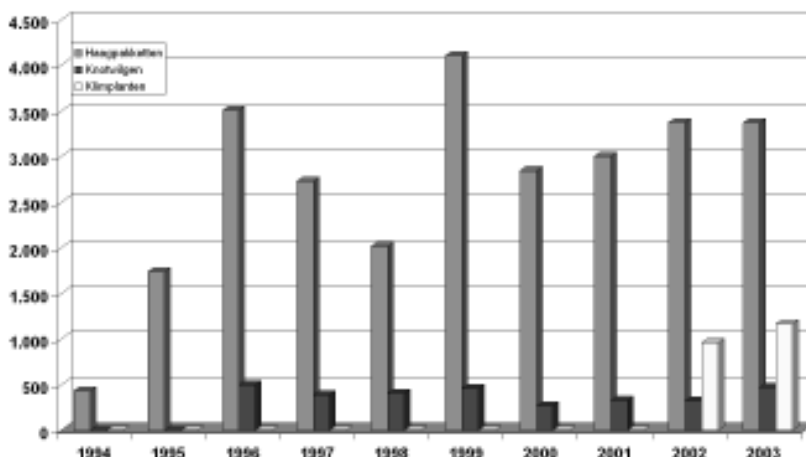
Met de campagne Behaag...Natuurlijk realiseert Natuurpunt alvast één van de doelstellingen van de vereniging: de herwaardering van kleinschalige natuur, zoals hagen, houtkanten en knotbomen.

We danken de tientallen vrijwilligers en gemeentebeambten die zich samen voor deze actie hebben ingezet. De campagne is voor Natuurpunt een prima middel om blijvende contacten te leggen met actieve en enthousiaste medewerkers van de verschillende gemeentelijke Mina-raden, Milieu- en Groendiensten van de gemeenten.

Natuurpunt in actie te Wilrijk

Evolutie verkoopresultaten

Gemeente	Pakketten	Knotwilg	Klimplanten
Aartselaar	180	58	65
Edegem	322	75	102
Hove	227	18	45
Wilrijk	62	3	70
Hemiksem	87	1	30
Niel	51	6	66
Schelle	73	1	14
Boom	70		88
Rumst	121	6	51
Bornem	303	31	0
Puurs	253	7	0
Sint-Amands	112		0
Willebroek	174	54	26
Kontich	268	54	183
Boechout	198	100	55
Lint	153	2	21
Mortsel	121	2	70
Borsbeek	76	10	0
Schilde	250	19	110
Wijnegem	157	6	88
Wommelgem	110	17	80
Totaal	3368	470	1164

Nieuws over het beheer in Fort 7

Beheer door Afdeling Natuur

Op de vergadering van 11 oktober van de beheerploeg van Fort 7 werd door natuurwachter Frank Buysse duidelijk gemaakt dat het budget van Afdeling Natuur sterk gelimiteerd is geworden. In principe was er voor dit jaar dus geen ruimte meer om werken op het fort uit te voeren. In november werden we echter aangenaam verrast door een werkploeg van Afdeling Natuur die met een hoogtewerker de waterspuiers van de rotonde kwam vrij maken.

De spuiers waren in de loop van de jaren dichtgegroeid met bomen en struiken waardoor het water niet goed meer kon afgevoerd worden. Het langs de muren naar beneden lopende water, in combinatie met vorst zorgde ervoor dat het monument deftig wat schade opliep. Door het vrijmaken van de spuiers zal dit hopelijk een stuk minder worden. Bedankt Afdeling Natuur !

Beheerkaart

Op diezelfde vergadering werd een nieuwe manier van werken voorgesteld. Naar jaarlijkse gewoonte werd door de conservators een planning voor de volgorde van de te beheren percelen en de tijd dat hieraan besteed moet worden, voorgelegd. Vanaf dit jaar gaat dit gepaard met een kaart waarop de grenzen van de te beheren percelen staan

aangeduid. Ook de stukken die we voor overwintering van insecten en kleine zoogdieren dat jaar laten staan, worden weergegeven. Op die manier houden we een duidelijk overzicht van het beheer en zullen we dus in de toekomst kunnen terugblikken naar de voorgaande jaren om het beheer beter te kunnen opvolgen.

Beheerwerken

Daarmee werd dan het startschot gegeven voor de jaarlijkse beheerwerken. Net zoals vorig jaar was de opkomst tijdens de eerste weken relatief groot. We konden rekenen op een 10 tot 15 mensen. Als het op dit tempo blijft doorgaan, hebben we tegen het einde van het werkseizoen tijd over om extra werkjes uit te voeren. Naar alle waarschijnlijkheid zullen we dan verder werken aan de ontwikkeling van een mantel-zoomvegetatie langsheen de "betonnen weg".

Winkelkorting bij Schoenwinkel Torfs

In vorige rAntGroen vond je een lijst van winkels waar je met je lidkaart korting kan krijgen.

Ook Schoenen Torfs vervoegt dit lijstje: als lid van Natuurpunt krijg je vanaf nu **10% onmiddellijke korting** bij de aankoop van nieuwe schoenen van Torfs! De voorwaarde is dat je **een paar oude schoenen meebrengt**. Je oude schoenen gaan dus niet op de afvalberg, maar krijgen een herstelbeurt en een nieuw leven. De totale opbrengst van de actie schenkt de winkel aan Natuurpunt voor de aankoop en het beheer van natuurgebieden in jouw buurt! Vergeet dus zeker je lidkaart niet als je gaat winkelen. De Torfwinkel aan de Mechelsesteenweg 226 te **Edegem steunt Fort 7**, terwijl de opbrengst van de winkel aan de **Abdijstraat 22 te Antwerpen naar ons reservaat Hobokense Polder** gaat.

Nieuws uit de Hobokense Polder

Tekst en foto's: Wim Mertens

De polder droogde tijdens de lange, hete en droge zomer bijna volledig uit. Begin november, wanneer ik dit schrijf, zit het grondwater nog steeds 1.5 meter dieper dan de voorgaande jaren. Alle plassen, op het Broekskot na staan droog. Toch was de herfst wondermooi in de Hobokense Polder.

Onze grazers

De Koniks en Galloways kwamen goed de zomer door. De beperkte aanvoer van drinkwater was waarschijnlijk niet echt noodzakelijk. In normale jaren is er zeker water genoeg en moet we ons geen zorgen maken. Vacht en vetreserve van de dieren zijn ondertussen goed aangevuld. Ze lijken helemaal klaar voor de winter. In dit seizoen gaan we onze grazers een extraatje aanbieden. In september en oktober werd het raster langs twee kanten uitgebreid

De nieuwe afrastering met de toren van het "acherieke"

Tegen het eind van de winter als het voedsel echt schaars begint te worden zullen ze ongeveer vijf hectare extra te begrazen krijgen. Later in de lente moeten ze wel terug op hun huidige 20 ha.

Vandalisme kijkhut

Het vandalisme aan de kijkhut bleef ook in het vroege najaar verder gaan, met als resultaat, ondermeer, een tweede gat in het dak. Met het gezegde "de aanhouder wint" in het

De herstelde kijkhut

achterhoofd, werd in oktober met herstelwerkzaamheden gestart: een versterkte voorgevel, een nieuw dak en een nieuwe deur

Om verder vandalisme te voorkomen zouden we een fietssluis willen aanleggen aan de ingang Polderstad. Hierdoor zou de kijkhut onbereikbaar worden met fiets of bromfiets en hopelijk een deel van zijn aantrekkingskracht op de jongeren verliezen. Hierover lopen momenteel gesprekken met district en stad.

Tegelijkertijd wordt nagedacht over de inrichting van bijkomende waarnemingsplaatsen aan het Rallegat. Twee jonge architecten, Joris (reeds jarenlang sympathisant van de Werkgroep) en Oscar werken nu een project uit dat we zullen indienen bij het Electrabelfonds van de Koning Boudewijn Stichting om de benodigde centjes te verkrijgen.

Natuurbeheer

De maaiwerken zijn nu volledig achter de rug. Enkele graslanden kregen in oktober voor de eerste of tweede keer een maaibeurt. We trachten hierbij terug een beetje gefaseerd te werken en bij elke maaibeurt een deeltje van de grasvelden ongemoeid te laten. Vele insecten vinden in dergelijke niet gemaaide stukken een ideale overwinteringsplaats. In het najaar kappen we traditioneel veel wilgen en wordt riet gemaaid. Dit jaar werd door Natuur- en Landschapszorg tamelijk grootschalig te werk gegaan aan de Reigershoek: ca. 0.25 ha wilgenstruweel werd gekapt en 0.3 ha rietland gemaaid.

Kapvlakte aan de Reigershoek

Ook rond het Broekskot en het Rallegat werden her en der wilgenstruwelen verwijderd. We proberen op deze plaatsen terug een open moerasvegetatie te creëren met riet en zeggen, waarvan gevoelige vogelsoorten als Blauwborst en Rietgors kunnen profiteren. De komende jaren moeten we de opschietende wilgen regelmatig terug snoeien. Op termijn zullen we dergelijke moerasruigten om de 4 à 5 jaar maaien.

Hierbij kunnen ook de vrijwilligers een handje toesteken. Op woensdag 19 november startten zes montere vijftigplussers met een nieuw initiatief: zij zullen vanaf maandelijks één maal beheerswerken uitvoeren op een weekdag. De traditionele weekendwerkdagen blijven

vanzelfsprekend gewoon verder lopen.

Op beide evenementen ben ook jij van harte welkom! Kijk in de activiteitenkalender (laatste blz.) voor de exacte data. Meer info krijg je bij Danny Jonckheere of Wim Mertens (zie colofon)

Waarnemingen

We kregen weinig waarnemingen binnen. Dit heeft waarschijnlijk veel te maken met de lage waterstanden, waardoor er bijzonder weinig watervogels aanwezig zijn. De eerste watervogeltelling van het seizoen was dan ook geen groot succes. Bijna geen watervogels in de Hobokense Polder en zeer weinig (amper 200 Wintertalingen en minder dan 20 Wilde Eenden) op de Schelde. Ondertussen zitten er wel wat Pijlstaarten en Tafeleenden. Op het Broekskot zijn het gehele najaar wel Watersnippen en Witgatjes te bewonderen geweest. Doorheen de gehele polder zwerven nu grote groepen mezen rond. Hierin vind je meestal Koolmezen, Pimpelmezen en Staartmezen, veelal vergezeld van Matkopmezen, Goudhaantjes en Vuurgoudhaantjes. Sijsjes zoeken voedsel in de elzen en Koperwieken vinden een slaapplek in de hoge populieren.

De Reuzenbovist werd vorig jaar voor het eerst waargenomen op een dijkje langs de voormalige volkstuinjes aan de Oude Spoorweg.

Deze imposante buikzwam (tot 80 cm doorsnede!) voelt zich er goed thuis: dit jaar staan er een twintigtal exemplaren tussen de brandnetels.

Reuzenbovist

Paddenvrienden en -vriendinnen gevraagd

Doe mee aan de paddenoverzetactie in de Hobokense Polder!

Kleine Watersalamander

Al tie jaar lang wordt er een **paddenoverzetactie** georganiseerd in de omgeving van de Hobokense Polder. In 2003 haalden we zelfs de pers met onze inspanningen en konden mede daardoor rekenen op enkele nieuwe gezichten die de padden en kikkers op hun liefdespad een warm hart toedragen.

Februari - maart is voor de padden, kikkers en salamanders de ideale periode om de liefde te bedrijven. Ze trekken dan massaal naar hun voortplantingspoel. In Hoboken dienen ze hiervoor de vrij drukke Scheldedei over te steken. Dat doen ze dan ook: traag, maar roekeloos beginnen ze aan hun overtocht, zich van geen kwaad bewust. En het uur dat ze hiervoor kiezen is de vallende duisternis: het moment dat er veel autoverkeer is in de omgeving.

Binnenkort is het weer zover !

We hebben jullie hulp dan ook heel hard nodig om onze padden en kikkers weer veilig de straat te doen oversteken. En ja, deze diertjes verkiezen vooral vochtig weer en redelijk zachte temperaturen.

Wie daadwerkelijk een handje wil toesteken bij de paddenoverzet, kan zich melden bij

Jeannine Nielandt: 03/887 85 65 en

Terry Mariën: 03/828 53 28.

Een mooie brochure met interessante informatie over de paddentrek geven we u als medewerker graag cadeau.

Watervogeltellingen winterseizoen 2003-2004

Voor het zoveelste jaar op rij zijn er afgelopen jaar ook weer watervogeltellingen verricht in de Hobokense Polder en langs de Schelde. Ook dit jaar nemen wij weer deel aan dit internationaal initiatief van de IWRB (International Waterfowl Research Bureau). Deze tellingen worden in België gecoördineerd door het Instituut voor Natuurbehoud. Hieronder de data waarop tellingen zullen verricht worden voor dit seizoen. Afhankelijk van de weersomstandigheden zal of zaterdag of zondag geteld worden. Ben ook jij geïnteresseerd om eens deel te nemen aan deze activiteit, gelieve dan uiterlijk vrijdag voorafgaand aan de telling een seintje te geven op 03/314 99 24 (Bert Mertens).

13/14 december 2003

17/18 januari 2004

14/15 februari 2004

13/14 maart 2004

Om jullie alvast te laten snoepen van wat er tijdens het vorige seizoen is waargenomen even een overzichtje van de belangrijkste waarnemingen!

Wintertalingen zijn vaste gasten op de Schelde en worden tijdens elke telling waargenomen. De aantallen schommelen

hierbij tussen de 500 en 1000 exemplaren. In december vorig jaar werd echter een recordaantal geteld van 1440 exemplaren. Ook de **Pijlstaart** is intussen een vaste gast op de tellingen (tussen 40 en 200 exemplaren). Van de **Tafel-eend** worden iedere keer tussen de 200 en de 500 individuen geteld. Het afgelopen seizoen was dermate sensationeel dat haast elke telling **Bonte Strandlopers** werden waargenomen, dit was jaren geleden voor ons! Hun aantal schommelde van 50 tot 250 exemplaren (tussen november en februari)! Natuurlijk zijn ook haast alle andere eendsoorten aanwezig, alhoewel in iets kleiner aantal. **Wilde Eend** schommelt hierbij tussen de 250 tot 550 exemplaren! Daarnaast kunnen we haast niet meer kijken naast de exoten welke regelmatig verschijnen. Zo zijn er vorig jaar waarnemingen van **Zwarte Zwaan, Nijlgans, Brandgans** en **Canadese Gans**. Uitschieters zijn er haast ook steeds te bemerken: **Middelste Zaagbek, Nonnetje** en de afgelopen jaren ook **Brilduiker, Toppereend** en **Grote Zaagbek**. Natuurlijk overbodig om te vermelden, maar ook naar andere 'niet watervogels' wordt gekeken, een verrassing is nooit ver weg! Misschien is het niet echt sensationeel in aantal soorten, maar de overvloedige aantallen en een fikse wandeling in de polder en langs de Scheldeoeveren maken het steeds meer dan de moeite waard voor ons!

Bert Mertens

Beheerwerken in de Hobokense Polder

In de winterperiode wordt er elke maand in het weekend een beheerdag georganiseerd in de Hobokense Polder: maaien, kappen van wilgen, onderhoud van het wandelpad, sluikestort verwijderen en toezicht op de paarden en koeien.

Vele handen maken het werk lichter en hoe meer volk, hoe fijner de sfeer! Dus kom eens af op één van onze komende werkdagen:

- zaterdag 10 januari: van 10 u tot 16 u

- zondag 8 februari: van 10 u tot 16 u

- zaterdag 13 maart van 10 u tot 16 u

Geïnteresseerd? Neem even contact op met Danny Jonckheere, 03/828 64 03 of Wim Mertens, 03/216 93 62

Kan je je ook tijdens de week enkele uren vrijmaken om in de natuur te werken? Elke tweede woensdag van de maand (bij regen wordt er verschoven naar de derde woensdag) wordt er gewerkt: Waar en op welke uren? Neem eerst even contact op met Danny of Wim.

Tekening:
Ashley Westerlinck,
Wijkschool
Polderstad

Vlinders in de Hobokense Polder

Toon Verbruggen

In een uitgestrekt en zeer gevarieerd gebied als de Hobokense Polder kan het niet anders dan dat er een interessante variatie aan vlindersoorten te vinden is. Dagvlinders stellen hoge eisen aan typische organisatie van vegetatie rond de waardeplant van de rups, zoals mantel-of zoomvegetatie, zonkant, open plek in het bos, niveauverschillen. Het louter voorkomen van de voedselplant is zeker niet voldoende. Een Oranjetipje legt zeker niet zomaar haar eieren op Look-Zonder-Look of Pinksterbloem. Ze zoekt tegelijk een beschutte bosrand in de buurt waar de rups naartoe kruipt om te verpoppen.

Oranjetipje of *Anthocharis cardamines* nog enkel in Fort 7

In de Hobokense Polder zorgen de variatie aan moeras, bos, grasland, schrale en natte velden en bosranden, zoom- en mantelvegetaties of graasgrond voor soortspecifieke variatie. De eisen van nachtvlinders zijn minder bekend maar het voorkomen van Berk, Wilg, Populier, Bes, Pruim, Appel en Eik zorgen al in de behoeftevoorziening van een overweldigende hoeveelheid. Alleen al de Berk is gastheer voor minstens 250 soorten nachtvlinders. Zo ook de Wilg. De Hobokense Polder is een gebied met vlinderpotentieel.

Hermelijnvliender of *Cerura Vinula*

Rups van Hermelijnvliender of *Cerura Vinula* op Populier en Wilg

De orde van de Lepidoptera of schubvleugeligen, vlinders dus, bevat 170.000 soorten wereldwijd, iets minder dan de kevers. Daarvan zijn 10% dagvlinders. Dagvlinders en Nachtvlinders (én dagactieve nachtvlinders) behoren tot de groep der Macrolepidoptera. De Microlepidoptera zijn kleine primitieve vlindertjes, dikwijls schadelijk en blad-minerend. In de laatste 10 jaar werden in de Hobokense Polder 180 soorten nachtvlinders, 29 soorten dagvlinders, en 250 soorten microlepidoptera waargenomen*. In 2002-2003 werden volgende 24 dagvlinders waargenomen:

Het zeldzame Bruin Blauwtje of *Aricia agestis* parend in de Hobokense Polder. Gemakkelijk te verwarren met het Icarusblauwtje.

Atalanta, Bont Zandoogje, Boomblauwtje, Bruin Blauwtje, Bruin Zandoogje, Citroenvlinder, Dagpauwoog, Distelvlinder, Geelsprietdikkopje, Gehakelde Aurelia, Gele Luzernevlinder, Groot Dikkopje, Groot Koolwitje, Hooibeestje, Icarusblauwtje, Klein Geaderd Witje, Klein Koolwitje, Kleine Vos, Kleine Vuurvlinder, Koninginnepage, Landkaartje, Oranje Luzernevlinder, Oranje Zandoogje en Zwartsprietdikkopje.

Oranje Luzernevlinder of *Colias croceus*, trekvlinder, nog op 18 oktober gezien in de Hobokense Polder

Argusvlinder, Eikenpage, Koevinkje en Oranjetipje ontbreken op het eerste zicht, maar werden 'in de buurt' waargenomen: op de Vuile Plas, in Fort 7, of in de Hobokense Polder begin jaren '90. Zelfs de Grote Vos is de laatste 10 jaar nog gepasseerd.

Eikenpage of *Neozephyrus quercus* komt hopelijk veel meer voor dan men denkt, maar verblijft hoog in eiken en is moeilijk waar te nemen. **Wie een eerste populatie kan aanduiden in de Hobokense Polder in 2004 krijgt een Veldgids Dagvlinders van Toon Verbruggen.**

Er resten minder dan 50 dagvlindersoorten in Vlaanderen, en 23 daarvan zijn momenteel niet bedreigd. Deze komen gelukkig - waarschijnlijk - nog allemaal in Zuidrand Antwerpen voor, maar er mag best aan gewerkt worden. Binnenkort gaat de Vuile Plas dichtgestort worden en rest er voor bijvoorbeeld het Oranjetipje enkel nog Fort 6 en 7. Ook de Argusvlinder is in Zuidrand Antwerpen de laatste jaren niet meer waargenomen.

Volgend jaar, op **zaterdag 17 juli 2004, gaat de vlinderdag en -nacht door in de Hobokense Polder.** Vanaf 15.00u starten we met dagvlinderwaarnemingen, waarvoor iedereen welkom is. Zeker voor de jongere kinderen is dit een heel leuke en kleurrijke kennismaking met de natuur. Later op de avond, bij nieuwe maan, stellen we lichtvallen voor nachtvinders op, om zo tot een nieuwe telling te komen. Zeker voor de oudere kinderen onder ons is dit een heel leuke kennismaking met de natuur. De Vlaamse Vereniging voor Entomologie zal ons hierbij haar wetenschappelijke en praktische know-how ter beschikking stellen. Onder andere een smeersel van trappist, rum en bruine suiker is onweerstaanbaar voor sommige nachtvinders onder ons.

We hopen die nacht dan ook de reeds in 1995 waargenomen prachtexemplaren te ontmoeten, zoals de Nachtpauwoog en het Avondrood, de Hermelijnavlinder en het Rood Weeskind, de Hageheld, de Meriansborstel, de Grote Beer en 180 andere soorten nachtvinders.

Nachtpauwoog of *Smerinthus ocellata*, polyfaag op Wilg, Berk, Populier, Appel, Pruim e.a.

Ook de dagactieve nachtvinders zullen volgend jaar extra aandacht krijgen, zoals de Sint-Jansvlinder (omdat hij massaal rond 24 juli vliegt) en de Jacobsvlinder waarvan de rups op Jacobskruiskruid leeft en waar de Hobokense Polder zo beroemd voor is. Come and see next year!

De Jacobsvlinder of *Tyria jacobaeae* in Café Bosorchis

* Gegevens van de Vlaamse Entomologische Vereniging, met dank aan Guido en Willy De Prins. Gegevens dagvlinders Wim Mertens en Toon Verbruggen. De juiste lijst met dagvlinders en nachtvinders staat op de website van Natuurpunt.Zuidrand Antwerpen, met direct aanklikbare links naar foto's op de grote vlindersites van Europa, zoals www.leps.it en <http://cgi.ukmoths.force9.co.uk/>

Fotomateriaal :

Toon Verbruggen (Bruin Blauwtje en Oranje Luzernevlinder)

Wim Mertens (Jacobsvlinder)

Paolo Mazzei : www.leps.it (Nachtpauwoog en Hermelijnavlinder)

Jens Christian Schou : www.leps.it (Oranjetipje)

Statutaire vergadering vzw Werkgroep Hobokense Polder en Lokale Algemene Vergadering KHOP

Al onze sympathisanten en effectieve leden zijn uitgenodigd om aanwezig te zijn op de jaarlijkse statutaire vergadering van de Werkgroep Hobokense Polder en de kern Hoboken Polder.

Deze gaan door op **woensdag 11 februari** om 19.30 u in zaal 'Moretus', Berkenrodelei 32-36 te Hoboken.

Agenda:

- * Werking- en financiële verslagen van 2003
- * Begroting en planning voor 2004
- * Statutaire benoemingen
- * Varia
- * Rondvraag

Vogels voeren en beloeren.

Zuidrand Antwerpen doet mee! En jij ?

Natuurpunt is twee jaar geleden gestart met deze actie. Vorige winter namen 990 gezinnen deel, waarvan 40% in de provincie Antwerpen. Resultaten van de tellingen kan u vinden in Natuur.blad nummer 5, blz. 21

Met onze afdeling willen we vanaf dit jaar deze actie, die niet alleen nuttig, maar ook heel leuk en educatief is, ondersteunen. We doen dan ook een warme oproep naar onze leden-gezinnen om deel te nemen. Trouwens gezinnen met kinderen maken kans op een fijne beloning (zie kinderkatern)!

Waaruit bestaat de actie?

Om mee te doen heb je slechts een voederplaats nodig en de energie om die plaats dagelijks of wekelijks een kwartiertje in het oog te houden, je bezoekers te beloeren en in een schriftje de soorten die je **op en rond de voederplaats** ziet scharrelen op te schrijven.

Noteer de waarnemingen wekelijks op het waarnemingsformulier, een weekje overslaan is echt geen ramp. Mogen wij je vragen om op het einde van iedere maand je waarnemingen naar Natuurpunt of naar onze afdelingsverantwoordelijke op te sturen? Dat vereenvoudigt de verwerking van al de gegevens.

Omdat niet alle vogelsoorten op hetzelfde moment aan tafel gaan, is het nuttig om op verschillende tijdstippen waar te nemen. Voor alle duidelijkheid: het komt er op aan je waarnemingen regelmatig bij te houden, maar je formulier pas na een week in te vullen. Je noteert per soort het grootste aantal dat je op één moment hebt geteld. Een voorbeeld: op maandag zie je drie Koolmezen op de plank, op dinsdag vijf, op woensdag geen, op donderdag vier. In dit geval vul je op het formulier naast Koolmees het getal vijf.

- * Vul na elke telweek het projectformulier in.
- * Als je een week niet hebt geloerd, vul dan "niet geken" in.

- * Vul op het formulier ook de vragen in over je tuin en het soort voedsel dat je aanbiedt. Zo kunnen we een idee krijgen welke tuin beter of minder geschikt is voor bepaalde soorten.
- * Stuur je waarnemingen elke maand naar: Natuurpunt vzw, Kardinaal Mercierplein 1, 2800 Mechelen, Fax: 015-42 49 21 of via e-mail: wim.vandenbossche@natuurpunt.be of naar onze afdelingsverantwoordelijke Nancy Geldhof, Hollebeekstraat 192 Hoboken.

In het uitneembaar middenkatern van deze rAntGroen bezorgen we je al een telformulier. Je kan op bovenstaande adressen steeds bijkomende formulieren aanvragen of ze downloaden van onze afdelingswebsite: www.natuurpunt.be/zuidrandantwerpen

Speciale aandacht vragen we voor het Vlaams **telweekend van 7 en 8 februari 2004!** Je gaat op dezelfde wijze te werk, maar je gegevens vul je in op het speciaal telformulier, eveneens in het middenkatern te vinden.

Te koop !

Heb je interesse in een **voedertafel**? Als Natuurpuntlid betaal je voor een klein model 10 euro, voor een groot model 12 euro. Je kan de voedertafel ook ophangen in een boom.

Of zegt een **voederkrans** of een **voedertaart** om die mooie tuinvogels te verrassen, je wel iets?

Beide kan je aankopen voor 6 euro/stuk.

Te bestellen bij Nancy Geldhof, 0485/85 13 64
Hollebeekstraat 192 Hoboken

Zwaluwproject 2004 !!!

Je weet het nog wel! In 2003 zijn we gestart met een zwaluwproject in onze afdeling.

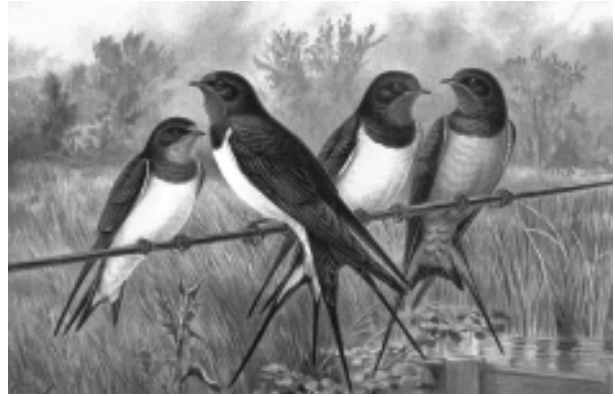
Bedoeling was en is inventarisaties uit te voeren rond de in onze afdeling voorkomende zwaluwsoorten.

In 2004 willen we met hernieuwde ijver hier mee verder gaan.

Mensen die graag kunstnesten aankopen voor de Huis-zwaluw (prijs van een enkelvoudig kunstnest: 10 euro) kunnen dit melden vanaf half februari bij Luk en Ria Smets-Thys, 03/289 73 66 of ria.thys@pi.be. Je krijgt dan tevens een infolder met o.a. de voorwaarden waaraan je woning moet voldoen om met een redelijke kans op succes een zwaluwkoppeltje te laten broeden.

Vanaf begin mei tot ca. einde juni zouden we in elke afdelingsgemeente één of twee inventarisatietochten willen organiseren. We maken hiervoor een wandeling of een fietstocht op zoek naar Boeren-, Huis- en Oeverzwaluw. Vanaf dit jaar zullen we onze aandacht ook richten op de Gierzwaluw, een luchtacrobaat die eigenlijk geen zwaluw

is. Maar toch verdient hij onze interesse, zeker in verstedelijkte omgevingen. Elke waarneming wordt genoteerd op tellijsten. Wens je hier aan deel te nemen, of nog beter deze tocht(en) in je gemeente te helpen ondersteunen, laat het ons eveneens weten vanaf half februari. Meer concrete info in ons aprilnummer.

Dieren in onze omgeving: periode 15 aug. - 15 nov.

Stuur uw waarnemingen, gedaan tussen 16 november '03 en 15 februari '04, naar Johan Baetens (zie colofon). Minimaal dient u te melden: datum, soort, aantal, plaats en waarnemer(s). Eventueel breidt u deze info uit met sekse, adult of juveniel of andere bijzonderheden zoals zitplaats of vluchtrichting.

Antwerpen

Einde Jan de Voslei

(t.h.v. volkstuintjes/Permeke): Buizerd: 1 (K.M. 24/10)

Middelheim-Nachtegalenpark-Ruca

Houtduif: > 280 (K.M. 6/10)

Sperwer: 1 (K.M. 13/10)

Grote Gele Kwikstaart: 1 (K.M. 13/10)

Staartmees: 1 (K.M. 13/10)

Grote Lijster: trek > 10 (K.M. 13/10)

Buizerd: 1 (K.M. 28/10)

UIA

Blauwe Reiger: 1 juv. (J.C. 11/09)

Tjiftjaf: 1 (K.M. 17/10)

Merel (dood): 1 (K.M. 17/10)

Jeugdherberg Antwerpen

Egel: 1 (K.M. 14/08)

Kennedytunnel

Egel: 1 juv (K.M. 30/08)

Edegem

Egel (dood): 1 (K.M. 15/08)

Boomvalk : 1 (K.M. 15/08)

Eekhoorn dood: 1 (K.M. 15/08)

Houtduif (dood): 1 (K.M. 24/08)

Haas (dood): 1 (K.M. 24/08)

Buizegemlei: Egel (dood): 1 (J.C. 15/09)

Romeinse Put:

Blauwe Reiger: 1 (J.C. 11/09)

Blauwe Reiger: 1 (J.C. 15/09)

Wilrijk

Park Den Brandt

Dodaars: 1 + 3 juv. (K.M. 23/08)

Natuurrapport 2003

Zeeschelde herstelt zich, maar Kempische heide niet

Het Natuurrapport brengt een waaier aan nieuwe wetenschappelijke gegevens over de toestand van de natuur in Vlaanderen en het beleid terzake. Het rapport dient in de eerste plaats om het beleid te ondersteunen. Maar het brengt ook boeiende informatie voor elke burger die iets meer wil weten over natuur- en bosreservaten, VEN (Vlaams Ecologisch Netwerk), zure neerslag, rode lijsten, wilde planten en dieren en nog veel meer. Zopas verscheen een aantrekkelijke brochure met de hoofdlijnen uit het Natuurrapport 2003.

Ecologische netwerken in ontwikkeling

Op Europese schaal wordt werk gemaakt van een netwerk van natuurgebieden met gunstige leefomstandigheden voor bedreigde planten en dieren. Het Vlaamse natuurbeleid realiseert hierin een schakel, ook in de provincie Antwerpen.

- Vlaanderen beschikt momenteel over 25.000 ha reservaat. **Met bijna 7000 ha (2.43% van de provincie) natuur- en bosreservaat is Antwerpen na Limburg de meest natuurvriendelijke provincie in Vlaanderen.** 2001 en 2002 waren piekjaren voor wat betreft de aankoop van reservaten, maar de vooropgestelde doelstelling van het MiNa-plan 2 - 50.000 ha tegen 2007 - zal wellicht pas later worden gehaald.
- Het Natuurdecreet van 1997 voorziet een Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN) van 125.000 ha tegen begin 2003, de realisatie loopt vertraging op. Het doel van het VEN is het creëren van grotere aaneengesloten gebieden waarin natuur meer kansen krijgt. Er werd een kaart met 140.000 ha prioritair in het VEN op te nemen natuur- en bosgebied opgesteld.
- De eerste 85.000 ha van het VEN werd in oktober 2003 goedgekeurd. Het gaat om de gebieden waarover tussen de betrokken sectoren consensus bestaat (natuur, bos, landbouw, ruimtelijke planning) en die de gepaste planologische bestemming hebben. Er is dus nog geen extra natuur afgebakend. Dit wordt nu aangevuld met gebieden waarover consensus bestaat en waarvoor de planologische bestemming moet aangepast worden via Ruimtelijke Uitvoeringsplannen (RUPs).
- De overblijvende oppervlakte moet er komen na overleg met verschillende sectoren (o.a. landbouw, bosbouw, ruimtelijke planning). Indien het prioritaire VEN volledig zou gerealiseerd worden, zou het aantal groengebieden groter dan 1000 ha stijgen van 25 naar 43. Hoeveel dergelijke grote gebieden er zullen bijkomen zal afhangen van de kwaliteit van de afbakening van de tweede fase.
- Heel wat kwetsbare soorten zijn voor hun overleving afhankelijk van grote oppervlakten natuur. Grote gebieden bieden betere bescherming tegen milieuverstoringen als verdroging en vermesting en laten meer herstelmaatregelen toe. **In de provincie Antwerpen bieden vooral de grotere heidegebieden en riviervalleien mogelijkheden voor grote eenheden natuur.**

Verlies van biodiversiteit

De Biodiversiteitsconventie betekent dat er op wereldschaal werk wordt gemaakt van het behoud van de biologische diversiteit. Maar de groei in oppervlakte natuurgebieden heeft de achteruitgaande trend nog niet kunnen keren.

Enkele voorbeelden uit de provincie Antwerpen:

- Tussen 1996 en 2002 ging in de grotere rivieren de diversiteit aan vissen vooruit. Fint, rivierprik en bittervoorn zijn op Europees niveau bedreigde soorten die opnieuw werden waargenomen in de Schelde. Dankzij de verbeterde waterkwaliteit herkoloniseren trekkende soorten als de fint en de rivierprik de rivieren vanuit de zee. In de Zeeschelde werd voor het eerst sinds 1940 weer een zee-prik aangetroffen. In de bovenlopen, bv. van de Nete, is er nog een achteruitgang van de waterkwaliteit door diffuse inspoeling van meststoffen.
- Gedurende de laatste 20 jaar gingen alle soorten padden, kikkers en salamanders achteruit. De achteruitgang is het grootst in West-Vlaanderen en het geringst in de Hoge Kempen. De Antwerpse amfibieën scoren iets beter dan het Vlaamse gemiddelde: een achteruitgang van 20 % in vergelijking met de Vlaamse 30 %.
- Terwijl heel wat inheemse soorten achteruitgaan, zijn er steeds meer geïntroduceerde uitheemse soorten die zich uitbreiden. Canadese Gans, Nijlgans en Halsbandparkiet kennen een exponentiële toename. Sinds kort plant de stierkikker zich voort in de vallei van de Grote Nete.
- Vlaanderen bezit nog 15.000 ha heide. De provincie Antwerpen bezit heel wat grote heidegebieden. Bijna de helft van de typische planten zijn bedreigd. Heidevogels als Korhoen en Klapekster komen niet meer tot broeden en de Tapuit gaat sterk achteruit. Verzuring, vermesting en verdroging vormen ernstige knelpunten.
- De Zeeschelde herbergt een estuarien ecosysteem met een volledige gradiënt van zout naar zoet. Een dergelijk uitgestrekt zoetwatergetijdengebied is zeldzaam op internationale schaal. De bodemfauna van de Zeeschelde bestaat voornamelijk uit grote densiteiten borstelwormen, terwijl in een gezond estuarium meer soorten zoetwaterslakken, insectenlarven en kreeftachtigen leven. Gedurende de laatste tien jaar is nog geen herstel van de bodemfauna vastgesteld. Wel is er bij de watervogels (evenals bij de vissen) een herstel van de diversiteit. De toegenomen aantallen hebben met internationale populatietrends te maken (bv. Krakeend) of met de verbeterde waterkwaliteit (bv. Wintertaling).
- Via het instrument natuurinrichting wordt grootschaliger herstel van de natuur nagestreefd. Bospolder-Ekers moeras was het eerste natuurinrichtingsproject in Vlaanderen; de werken werden in 2002 afgerond. Het knelpunt "geluidsoverlast" kon er echter niet worden opgelost.
- Ongeveer 25 % van het Vlaamse landoppervlak bestaat uit bebouwde percelen. Om verdere uitdijning van de stad naar het buitengebied af te remmen is het, naast een

stringent ruimtelijk beleid, belangrijk de steden leefbaar te houden met een minimum aan groen en natuur. Antwerpen heeft het grootste aandeel bebouwing (75%) van alle Vlaamse steden. Toch wordt nog 20% ingenomen door groen. Sommige speciale beschermingszones zijn volledig omsloten door de stad, zoals de fortengordel van Antwerpen met zijn overwinterende vleurmuizen of het Vrijbroekpark in Mechelen met één van de vier gekende Vlaamse vindplaatsen van het kruipend moerasscherm.

- Via een samenwerkingsovereenkomst met de Vlaamse overheid kunnen gemeenten zich mee inzetten voor het Vlaamse natuur- en milieubeleid. In de provincie Antwerpen is de respons van de gemeenten relatief goed. Een kleine helft van de gemeenten gaat er zelfs voor een hoger ambitieniveau.

Het milieu van de natuur wordt bedreigd

- Plantensoorten uit een voedselarme omgeving zijn veel meer bedreigd dan deze die een grote voedselrijkdom prefereren. Maar ook in van nature voedselrijke milieus gaat de biodiversiteit achteruit door vermessing. De atmosferische stikstofdeposities en de stikstof- en fosforaanvoer via grond- en oppervlaktewater blijven te hoog voor het behoud van heel wat soorten. In de biologisch zeer waardevolle bovenlopen van het Netebekken is er een systematische stijging van de concentratie plantbeschikbaar fosfor.
- Tussen 1940 en 2000 was er in voedselarme Kempische

vennen een omslag van een natuurlijke organisch zure naar een door menselijke activiteiten veroorzaakte mineraalzure toestand. Op het land blijkt dat zelfs een effectgerichte maatregel als plaggen de zuurgevoelige soorten als klokjesgentiaan niet kan instandhouden. Ondanks de opvallende daling van de emissies van verzurende stoffen, is er geen vermindering van de atmosferische zuurdeposities gevolgd. Emissies uit het buitenland zijn hiervoor mee voor verantwoordelijk. Door de verzuring wordt het giftige aluminium plantbeschikbaar. De aluminiumuitspoeling onder vooral Kempische naaldbossen behoort tot de hoogste van Europa.

- Uit het register van verontreinigde gronden blijkt dat de bodem en de strooisellaag op vele plaatsen met zware metalen zijn aangerijkt. In valleigebieden worden dikwijls hoge bodemconcentraties gemeten. De accumulaties aan zware metalen zijn hoger en meer algemeen verspreid in de Kempen dan in de andere streken.

Samenvatting

De nieuwe samenvatting van het Natuurrapport 2003 is een aantrekkelijke brochure voor een breed publiek met een bondig overzicht van cijfers over de toestand van de natuur in Vlaanderen. Deze is te verkrijgen op het Instituut voor Natuurbehoud: tel. 02 558 18 34 of anja.de.braekeleer@instnat.be of digitaal op www.nara.be.

Zevende ontmoetingsdag Antwerpse Koepel voor Natuurstudie

ANKONA, de ANtwerpse KOepel voor NATuurstudie organiseert in 2004 voor de zevende maal haar jaarlijkse ontmoetingsdag. Op deze dag kan men contacten leggen en meer te weten komen over de lopende natuurstudieprojecten in de provincie Antwerpen. Iedere geïnteresseerde is van harte welkom op **zaterdag 14 februari 2004 in het Provinciehuis, Koningin Elisabethlei 22 te Antwerpen vanaf 9u30**.

De **voormiddag** start met het openingswoord en een reeks korte oproepen, waarna de voordrachten starten van volgende themagroepen: planten, paddestoelen, vogels en ongewervelden. Per themagroep zal de nieuwe projectwerking besproken worden.

Een overzicht van het aanbod bij de themagroepen:

Planten

- Oorspronkelijke inheemse bomen en struiken (Arnout Zwaenepoel)
- Atlasproject korstmossen in de provincie Antwerpen (Dries van den Broeck)

Paddestoelen

- Korstzwammen (Ivo Antonissen)
- Stuijzwammen (Karel Van de Put)
- Ondergrondse paddestoelen (Ruben Walleyen)

Vogels

- Roodborsttapuit: situatie in Vlaanderen en Nederland a.h.v. atlasgegevens: populatieschatting en relatie met habitat (Glenn Vermeersch, Henk Sierdsema en Ruud Foppen (SOVON))
- Broedvogelatlas (Glenn Vermeersch)

Ongewervelden

- Ongewervelden gemeenschappen Winkelsbroek en Domborgheide (Luc De Bruyn)
- De wespvlinderfauna (Sesiidae) van België en hun levenswijze (Theo Garrevoet)
- projectwerking: spinnen (JP Malfait)

In de **namiddag** staan langere voordrachten op het programma. Myriam de Haan zal het hebben over de onbekende wereld van de Myxomyceten. Kris Verheyen maakt een historisch-ecologische studie van het Gielsbos te Turnhout.

Gedurende de ganse dag zijn info- en boekenstands van diverse natuurverenigingen te bezoeken. **De deelname aan deze studiedag is gratis maar inschrijven is noodzakelijk.** Voor meer informatie en inschrijving kan u terecht bij Peggy Beers (03 259 12 88 of natuur@pih.provant.be). Op de ANKONA-site vindt u het volledige programma terug: www.ankona.be. (vanaf begin december).

De vegetatieve vermenigvuldiging van planten

Herman Snoeck

Heel veel plantensoorten blijven voortbestaan omdat ze, meestal na een bevruchting, zaden of sporen vormen waaruit dan weer nieuwe planten kunnen ontstaan. Dit heet de *geslachtelijke voortplanting*.

Er zijn echter plantensoorten die ook nog of alleen maar op ongeslachtelijke wijze (d.w.z. zonder zaden) blijven voortbestaan, zich vermenigvuldigen en verspreid worden. Dit is een vegetatieve vermenigvuldiging.

Eigenlijk zorgen de sporen van mossen, varens, wolfsklauwen, paardenstaarten en zwammen ook voor een vegetatieve vermeerdering vermits daaruit een nieuw organisme ontstaat zonder bevruchting.

Van overblijvende kruidachtige plantensoorten sterft het bovengronds deel in de winter af. Zoals de een- en tweejarige kruiden vormen ze (meestal) vruchten met zaden, maar bovendien slaan ze reservestoffen op in ondergrondse delen: wortelstokken, wortelknollen, stengelknollen of bollen. Hierop zitten knoppen, die in de lente uitgroeien tot nieuwe bovengrondse planten. Zo hebben de planten van de Liliëfamilie (*Liliaceae*) meestal een wortelstok, bol of knol.

Wortelstok of rizoom

Een wortelstok groeit in de grond, meestal horizontaal, soms schuin (Sleutelbloem - *Primula* spp.) (1) tot verticaal (Waterscheerling - *Cicuta virosa*). Hij sterft aan de oude kant af en groeit aan de jonge kant bij. Op de wortelstok staan knoppen. In de wortelstok zit reservevoedsel dat in het voorjaar door de uitlopende knoppen gebruikt wordt o.m. Lelietje-Van-Dalen (*Convallaria majalis*), Gewone Salomonszegel (*Polygonatum multiflorum*) (2), Gele Lis (*Iris pseudacorus*), Witte Dovenetel (*Lamium album*), Grote Brandnetel (*Urtica dioica*), Riet (*Phragmites australis*), Bosanemoon (*Anemone nemorosa*), varens, bramen, grassen.

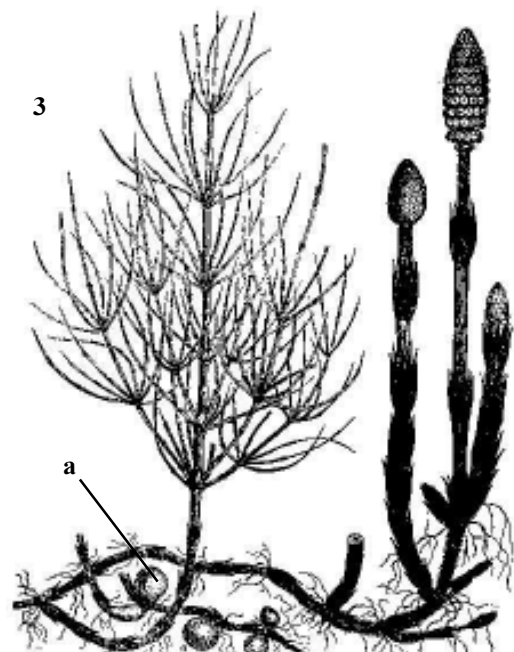
Wanneer men bij het verwijderen van 'onkruid' een stuk(je) van de wortelstok in de grond laat zitten groeit daaruit een nieuwe plant.

De Kalmoes (*Acorus calamus*), afkomstig uit China, vormt bij ons wel bloemen maar geen vruchten met kiemkrachtige zaden. De vermenigvuldiging grijpt plaats doordat de

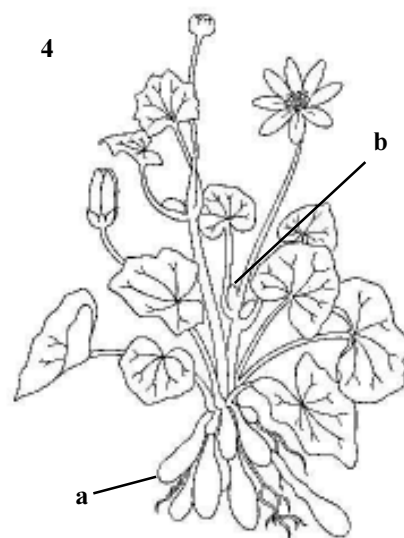
vertakte wortelstok aan de ene kant afsterft en de vertakkingen elk verder groeien. De verspreiding gebeurt als stukken wortelstok met stromend water verder drijven.

Op een akker waar de Kweek (*Elymus repens*) welig tiert heeft men op 1 vierkante meter een wortelstok-'netwerk' gevonden met een gezamenlijke lengte van 450 meter met daarop zowat 25 000 knoppen en grasscheuten. En op elke grassstengel worden ook nog vruchtjes gevormd!

In de wortelstok van het Heermoes (*Equisetum arvense*), die tot 80 cm diep in de grond kan zitten, zit geen reservevoedsel maar er groeien knolletjes aan, gevuld met reservezetmeel (3a).

Wortelknol

De vruchten en zaden van het Speenkruid (*Ranunculus ficaria*) komen zelden tot ontwikkeling, maar de plant vermenigvuldigt met wortelknolletjes (4a) en okselknolletjes (zie daar).

Deze knolletjes zijn verdikt door het reservevoedsel. De

knoppen staan bovenaan o.m. ook bij Dahlia, orchideeën.

Stengelknol

Deze knollen zijn ook verdikt door reservevoedsel. De knoppen staan over de knol verspreid o.m. Gele Krokus (*Crocus chrysanthus*), Gladiool (*Gladiolus*), Knolbegonia, Aardpeer (*Helianthus tuberosus*). De ogen van de Aardappel (*Solanum tuberosum*) (7a) zijn de knoppen.

Bol

Bij de bollen zit het reservevoedsel in verdikte rokken o.m. bij alle looksoorten (*Allium* spp.) en Wilde Narcis (*Narcissus pseudonarcissus*). Uit de eindknop in het midden van de bol zullen stengel en bloem groeien. In de oksels van de rokken staan enkele knoppen (klisters) die uitgroeien tot nieuwe bollen.

De Bostulp (*Tulipa sylvestris*) groeit met veel exemplaren dicht bij elkaar. De meeste planten, zelfs als ze bloeien, zijn steriel. Maar ze vormen bijbollen, bolknoppen (gevormd op de bol) en ondergrondse uitlopers die eindigen op een kleine bol (5).

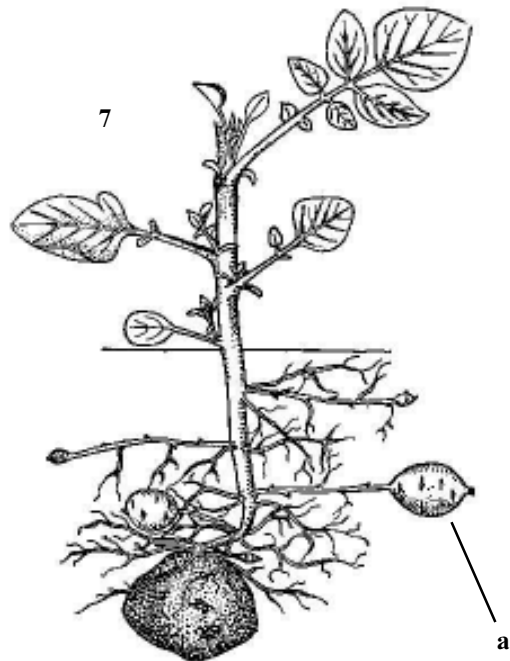
Uitloper

Er zijn planten die bovengronds lange stengels vormen, ofwel platliggend op de grond o.m. Kruidende Boterbloem (*Ranunculus repens*) (6), Zilverschoon (*Potentilla anserina*), Hondsdraf (*Glechoma hederacea*), Bosaardbei (*Fragaria vesca*) ofwel doorbuigend tot op de grond o.m. bij de bekende kamerplant *Chlorofytum comosum*.

Waar de knopen van die stengels de grond raken ontstaan nieuwe bewortelde plantjes.

Het Donderblad (*Sempervivum tectorum*) vormt kokervruchten, maar schuift ook uitlopers met dochterrozetten van zich weg. Wanneer zo'n uitloper afbreekt, kan de dochterrozet eventueel weggrollen en verderop blijven liggen en doorgroeien. Wanneer het plantje op z'n kop blijft liggen groeien de wortels langer en buigen naar de aarde toe. Een van de wortels zet zich vast en trekt de plant weer recht. Bij sommige soorten groeien er ondergronds stengels van de plant weg o.m. ook bij de Hondsdraf (*Glechoma hederacea*). Bij de aardappel verdikken die ondergrondse stengel:

Penwortel

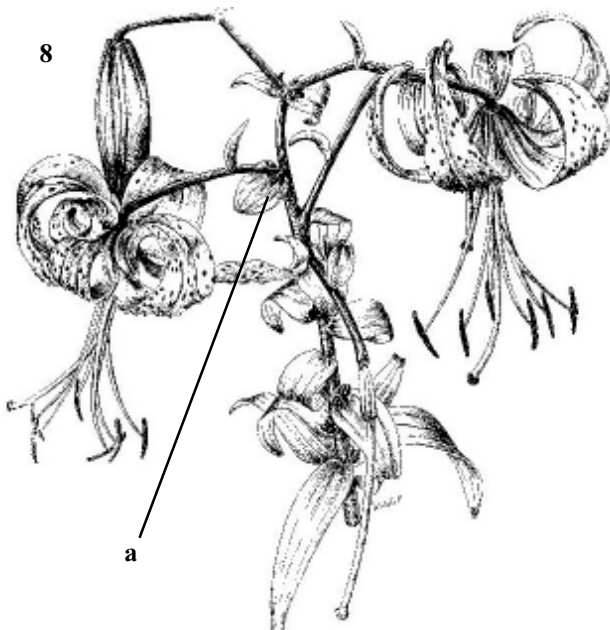
De Paardebloem (*Taraxacum officinale*) is meerjarig en heeft een diep-wortelende penwortel waarin reservevoedsel opgeslagen wordt. Zelfs als een stukje penwortel in de grond blijft steken groeit daaruit een nieuwe plant. Ook de meerjarige Kleine Schorseneer (*Scorzonera humilis*) heeft een penwortel.

Veel tweejarige planten vormen in het eerste groeijaar ook een penwortel met reservevoedsel. Het boven-grondse deel sterft dan af. In de lente van het tweede jaar (waarin de planten bloeien en zaad vormen) wordt het reservevoedsel verbruikt en van de penwortel blijft niet veel meer over.

Okselknolletje, okselbolletjs, winterknop, broedknop

Sommige planten vormen in de bladoksels kleine bolletjes. Okselknolletjes zijn okselknoppen met een wortelknolletje vol reservevoedsel. Als ze rijp zijn vallen ze op de grond en kunnen nieuwe plantjes vormen bv. bij Speenkruid (*Ranunculus ficaria*).

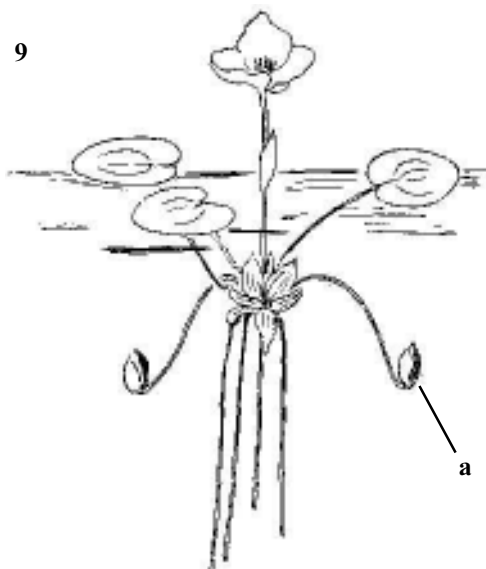
Okselbolletjes ontstaan ook in de bladoksels, o.m. bij Roggelelie (*Lilium bulbiferum*) en de gekweekte Tijgerlelie (*Lilium lancifolium*) (8a). Bolletjeskers (*Cardamine bulbifera*) vormt zelden vruchten maar vermenigvuldigt ook met bolletjes die in de bladoksels van de bovenste bladeren groeien.

Het Kraailook (*Allium vineale*) op de plaats van bloemen dicht opeengepakte broedbolletjes, al dan niet vermengd met bloemen. Dit gebeurt soms ook bij de ui.

Bij de Pinksterbloem (*Cardamine pratensis*) kunnen op bladeren van de wortelrozet die op de grond liggen broedknoppen ontstaan. Hieruit groeien nieuwe plantjes zelfstandig verder.

Verschillende waterplanten vormen winterknoppen onder water. Die blijven zweven of zinken naar de bodem als de planten afsterven en gaan weer drijven en ontkiemen in de lente bv. blaasjeskruid (*Urticularia* spp.) en Kikkerbeet (*Hydrocharis morsus-ranae*) (9a).

Ook de eendkroossoorten (*Lemna* spp.) vermenigvuldigen zich vooral door knopvorming.

Fragmentatie

Korstmossen zijn organismen die opgebouwd zijn uit samenlevende wieren en schimmels. Het Rendierkorstmoss (*Cladina* spp.) breekt in stukjes als de rendieren er op trappen. Die stukjes groeien verder. Veel korstmossen

snoeren zelf stukjes thallus (isidiën) aan de bovenkant af. Andere vormen kiemkorrels (sorediën): de schors breekt open en de onderliggende laag wieren komt samen met schimmelhyfen naar buiten. De kiemkorrels en isidiën worden door water, wind en kleine dieren verspreid. De adventieplant Brede Waterpest (*Elodea canadensis*) uit Canada kwam omstreeks 1835 vermoedelijk met een boot in Ierland en Schotland aan (b.v. in het ballastwater). Deze plant is tweeslachtig maar het waren enkel vrouwelijke planten. Door stromende beken en rivieren, boten, visnetten en watervogels werden kleine stukken van de stengels afgescheurd en vervoerd. Uit elk stukje ontstond een nieuwe plant en de soort breidde zich onweerstaanbaar uit. Er werden stengels uit Engeland als studieobject meegenomen naar de botanische tuinen op het vasteland en binnen 50 jaar was de 'waterpest' over het grootste deel van Europa in de natuur verspreid. (Mannelijke planten zijn in Canada eerder zeldzaam en nu zijn er toch ook in Europa mannelijke exemplaren... in de botanische tuinen.)

De Grote Wolfsklauw (*Lycopodium clavatum*) heeft een dichotomisch vertakte stengel die op de grond ligt en aan de toppen verder groeit. Als de stengel achteraan afsterft, blijven de vertakkingen als afzonderlijke planten verder groeien. De plant vormt ook sporen. Sommige mossen vormen helemaal geen sporen, maar wanneer zo'n mosplantje in stukjes uiteenvalt zal uit elk van deze stukjes een nieuwe plant ontstaan.

Celdeling

Sommige kleine wiertjes, die maar uit weinig cellen bestaan, vermenigvuldigen vegetatief doordat de cellen delen en dan van elkaar lossen.

Dit is o.m. het geval bij de groene, poederige laag op vochtige muren en aan de vochtige kant van bomen. Die bestaat uit Kogelwiertjes (*Apatococcus lobatus*, vroeger *Pleurococcus*) (10), groenwiertjes die zo klein zijn dat ze door de microscoop moeten bekeken worden. Ook andere microscopische wiertjes, die in het water leven, vermenigvuldigen op die manier.

Vegetatieve vermenigvuldiging door de mens

Bij het kweken van cultuurplanten wordt de vegetatieve vermenigvuldiging door fragmentatie gebruikt om nakomelingen met identieke eigenschappen te kweken.

Scheuren: wortelstokken en wortelknollen (bv. Dahlia) (11) worden van elkaar gescheurd om meerdere planten te verkrijgen.

11

Stekken: twijgen en takken worden in de grond of in een voedingsoplossing gestoken om ze te laten wortelen. De Italiaanse Populieren (*Populus nigra* var. *italica*) in Europa en Amerika zijn allemaal bomen met uitsluitend mannelijke bloemen, d.m.v. stekken verspreid vanuit Azië. Ook wilgen, Haagliguster (*Ligustrum ovalifolium*), Laurierkers (*Prunus laurocerasus*) worden zo aangeplant.

Geraadpleegde werken

Unkraut verdirbt nicht - Verbreitung der Art im Pflanzenbereich - Josef F. Klein - 1973 - Kosmos - Stuttgart
 Planten & andere niet-dierlijke organismen - Michel Asperges et al. - 2002 - Uitgeverij Van In - Wommelgem
 Leerboek der plantkunde - Dr. E. Reinders - 12de druk, 1957 - J.B. Wolters - Groningen
Beknopt leerboek der plantkunde - Dr. J. P. De Gaay Fortman et al. - Deel 1, 9de druk, 1952 / Deel 2, 5de druk 1949 - J.B. Wolters - Groningen
Plantkunde voor de lagere klassen - Dr. M.A. Ijsseling en dr. A. Scheygrond - Deel IV, 6de druk, 1955 - W.J. Thieme - Zutphen
Flora van België, het Groothertogdom Luxemburg, Noord-Frankrijk en de aangrenzende gebieden - Jacques Lambinon et al. - 1998 - Nationale Plantentuin van België
Natuurkalender - Louis Debot / Ludo Van Meel - 1961 - Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen

De Educatieve Werkgroep weet honderden mensen te boeien !

Het najaar is traditioneel het seizoen dat mensen graag in de natuur vertoeven. Genieten van de herfst sfeer met zijn knisperende bladeren, vruchten en zaden, een lage, maar sfeervolle herfstzon, ...

In onze natuurgebieden Fort 7 en de Hobokense Polder mochten we dan ook enkele tientallen groepen volwassenen en kinderen rondleiden.

In Fort 7 alleen al waren de maanden oktober en november goed voor ca. 300 wandelaars. Deelname aan de Antwerpse milieumaand, themawandelingen voor kleuters rond Vleermuizen, voor lagere schoolkinderen meerdere herfstspoortochten met aansluitend een knutselmoment, voor de volwassenen monument- of natuurwandelingen, ... Ook in de Hobokense Polder waren onze natuurgidsen erg actief.

Wie in het lokaal De IJsvogel binnenstapt voor of na een wandeling, merkt dat onze infopanelen zeer up to date gehouden worden. En heel vaak kan je na je wandeling in ons lokaal genieten van een warme of frisse drank, naargelang je voorkeur. We nodigen je dan ook van harte uit om eens deel te nemen aan geleide wandelingen, die ofwel in rAntGroen aangekondigd worden, ofwel door gelijk welke groep tot max. 25 personen kan aangevraagd worden (zie colofon).

Een welgemeend woord van dank aan al onze Fort- en Poldergidsen voor hun belangeloze inzet om de pracht van onze natuurgebieden te tonen aan het ruimere publiek.

Ria Thys

Onze afdeling ondersteunt het SUMATRA-project !

Ongeveer een jaar geleden nam Natuurpunt het initiatief om een ondersteuningsproject op te starten om een groot stuk **laaglandregenwoud op Sumatra te redden van de ondergang.**

Drijfveer in dit project was en is Wim Van den Bossche, die we begin december in onze afdeling mochten verwelkomen tijdens de dia-avond Ooievaars zonder grenzen.

Een deel van de inkom die de aanwezigen betaalden, was trouwens bestemd voor het Sumatra-project. Dit leverde - samen met spontane giften - de mooie som op van **61,28 euro.**

Onze hartelijke dank aan alle aanwezigen en aan de gulle schenkers!

Op de bestuursvergadering van onze afdeling werd echter besloten om deze som op te trekken tot het ronde bedrag van **200 euro.** Op deze manier linken we onze gift aan de natuurgebieden die we in onze afdeling in beheer hebben. Ruwweg gaat het over 200 ha natuurgebied, waardoor we 1 euro per ha aan de redding van bedreigde gebieden schenken. Resultaat: met dit bedrag redden we 8 ha regenwoud voor een periode van 35 jaar van de ondergang !

Nog een korte terugblik op de Open Natuurdag dd 18 mei 2003

Ook deze twee handelaars sponsorden onze Open Natuurdag, door mooie prijzen te schenken:

- Lederwaren Driesen, Kapelstraat 42 Hoboken
 - Beenhouwerij Thys-Buys, Hoboken

Met onze hartelijke dank!

't rAntGroentje !

Kinder"natuurpunt"hoek ! Januari 2004

Hoi natuurvriendje,

Het begint nu echt winter te worden he ! Misschien ben je in december mee een vogelkrans komen maken bij ons in Fort 7, dan kan je nu genieten van de vogeltjes die er in je tuin van komen snoepen.

Heb je het gemist ? Geen nood ! Je kan altijd nog vogelvoederbolletjes, enz. kopen in de winkel. Of je zet een voedertafel buiten, die je bij Natuurpunt gekocht hebt (zie foto en prijzen in dit tijdschrift).

Doe je ook mee aan de actie "**Vogels voeren en beloeren**", die we deze winter willen doen in onze afdeling? Fijn ! Je kan hier meer over lezen op blz. 25

EN WIL JE DAARBIJ OOK NOG EEN BELO-
NING KRIJGEN ? Wel, de eerste 5 kinderen
die telefoneren naar Nancy Geldhof, 0485/85

13 64 krijgen een prachtige zoekkaart met tuinvogels cadeau. Een hulpje om de vogels in je tuin beter te herkennen. Voorwaarde is wel dat je ons ten laatste einde maart je ingevulde vogel-
lijsten bezorgt.

Waar? Bij Nancy Geldhof, Hollebeekstraat 192 Hoboken.

Al lijkt het nog ver weg, straks komen alle "zomervogeltjes" weer terug naar onze streken. Wil
jij ook wel wat meer over hen weten, speel je graag spelletjes mee en ben je
tussen 4 en 8 jaar?

**Kom dan op zondag 28 maart meedoen
tijdens onze kinderactiviteit !**

Thema: Vogels

**Afspraak in Fort 7, Legerstraat 40
te Wilrijk van 14 u tot 17 u.**

We ontmoeten een "lieve vogel", we leren hoe een
nest te bouwen, eten te zoeken, onze jongen te
verzorgen en liedjes te fluiten.

Telefonisch inschrijven bij Moniek, 03/457 54 49
of Nancy, 0485/85 13 64.

Speciaal voor je ouders, grootouders, tantes, nonkels en je oudere zusjes of broertjes, ... Zij kunnen gelijktijdig een wandeling maken in Fort 7 met een natuurgids!
Deelname gratis! Meer info in de Agenda van rAntGroen.

Een fotoverslag van de natuurwerkdag in de Hobokense Polder

Zaterdag 15 november is de natuur in de Hobokense Polder weer wat mooier geworden dank zij de helpende handen van bijna 30 kinderen en jongeren.

Weet je nog, we hebben die dag samen met JNM-Antwerpen op de Dag van de Natuur heel wat werk verzet.

Was je er niet bij die dag? Geniet dan maar van de foto's op deze bladzijde en zorg ervoor dat je er bij een volgende gelegenheid wel bij bent. Want het was keitof!!!!!!!

Ini's in actie

Nog even ... en het is me gelukt!

Ook de Piepers tonen hun krachten!

Hoe begin ik hier toch aan?

Verslagen van de periode 15 november 2003 tot en met 15 februari 2004 te verzenden naar André De Mul, Lucas Henninstraat 41 2610 Wilrijk of per email: demul.andre@belgacom.net

Vlindertocht in de Viroinvallei d.d. 24/08/2003

Gids: Armand Cuypers
 Leiding: Catherine Vandercruyssen
 Aantal deelnemers: 6
 Verslag: Rina Vredembregt

We waren maar met zes in totaal. Kwam dat door de vakantieperiode of schrok het gespecialiseerde onderwerp af? Nu, bij het determineren van vlinders kan het zeker geen kwaad dat de groep klein is. Na ongeveer twee uur rijden, bereikten we het gezellige stadje Nismes-Viroinval. Van daaruit bezochten we een vijftal plekjes in de omgeving. Onze eerste stopplaats was de Roche Trouée. Op deze heuvel werden al dadelijk vijf verschillende vlindersoorten aangetroffen: Purperstrepparemoervlinder, Icarusblauwtje, Boswitje, Argusvlinder en Klein Koolwitje. Vlinders determineren is een arbeidsintensieve bezigheid. Eerst moet men ze vangen met een vlindernet, dan moet het beestje voorzichtig in een plastic doosje gezet worden, zonder het te kwetsen of te beschadigen. Daarna begint het moeizame determineerwerk aan de hand van veldgidsen, door middel van eliminatie en nauwgezette vergelijking van de kenmerken. Terwijl de vlindercursisten hierdoor volledig in beslag werden genomen, kon het de botanisch geïnteresseerden niet ontgaan dat dit kalkachtige gebied ook buitengewoon interessant was voor de flora: Grote Pimpernel, Krijtgentiaan, Gamander, Sikkeldgoudscherm, Kruidend Stalkruid, Zonneroosje, om maar enkele te noemen. De tweede site die we bezochten waren de Deux Carrières van Olloy - sur - Viroin. Op de zonnige plekken nabij deze verlaten steengroeven hadden we het geluk, de Gehakelde Aurelia, het Landkaartje, het Bruin Zandoogje, het Klein Geaderd Witje en de Citroenvlinder aan te treffen. Na een picknick in het bos reden we verder naar de Fondry des Chiens. Deze plek is een indrukwekkend natuurmonument: een hoogte die een wijd uitzicht biedt over het omringende heuvelland en over een inzinking met daarin een aantal loodrechte formaties met diepe kloven ertussen. Fondry zou wijzen op "effondrement" of instorting. Hier bekeken we het Hooibeestje, de Kleine Vos, Bruin Blauwtje en Bleek Blauwtje, een Spikkeldikkopje spec - en waarschijnlijk de Gele Luzernevlinder. Wij ontdekten iets eigenaardigs: een aantal rondvliegende Blauwtjes droegen een nummer op hun vleugels - een telling voor wetenschappelijk onderzoek? Verreweg de mooiste waarnemingen deden we op de Tienne Breumont: de Kleine Parelmoervlinder met de prachtige iriserende vlekken, twee Koninginnepages en de Kleine Vuurvlinder. In de lucht herkenden we vermoedelijk de Oranje Luzernevlinder. Op de Tiennes aux Paquis zagen we geen nieuwe vlindersoorten. Dat bracht het aantal van deze dag op net geen twintig; toch een mooie oogst! Deze laatste plek bezorgde ons weer een paar botanische hoogtepunten: Driedistel, Aard- en Vederdistel, Blauwe Knoop, Wolfskers en Kalkbedstro. Het was een heerlijke excursie die mede dank zij het uitgelezen weer en de gunstige temperatuur een volledig succes werd.

Fietstocht "Rondje Pontje" d.d. 30/08/2003

Gids: Luc Van Schoor
 Leiding: Jos Stessens
 Aantal deelnemers: 12
 Verslag: Thierry Depauw

Nou, van de 22 ingeschrevenen blijven er 12 over. Een ware afvallingskoers, hé! Nu moet ik eerlijk bekennen, ik zag het zelf niet zitten en twijfelde sterk. Het zou de eerste dag met regen worden, bakken. West tot noordwest beaufort. En daar tegenop botsen zag ik niet zo direct zitten. MAAR, maar, de praktijk leert ons, luister nooit naar de weerberichten. Zon, zon, twee flinke buien. Bij de eerste zaten we in 't café, de 2de in open lucht, maar niet op de fiets. Al rijdend, maar af en toe een dreiging in de namiddag. M. a. w. we hebben reuze mazzel gehad. De boottocht met de "Leja", (73 jaar oud), een festijn. De zon in de rug. Den Osse, achter dwars in de weg, de Stampersvoet (tussen de wal en de eilanden) en langs de Veermansplaat naar het steigertje van Slikken van Flakkee. Het zoute Grevelingen. Op de 1ste tribune, 32 Kleine Zilverreigers, Lepelaars (tientallen). Alle Sterns, zelfs twee Reuzensterns a. u. b., Aalscholvers, Wulpen, Tureluurs, Groenpootruiter, Oeverlopers, Geoorde Futen, te veel om op te noemen. We fietsen rustig via de slikken naar Stellendam, bezoeken de haven, de pier. Wat een weelde, de platen nog half boven. Rosse Grutto, sommige nog zomerkenmerken, en verder al wat je maar wil. Wat tegenwind, 4 à 5, viel best mee. Goedereede, op een terrasje in de zon. Heerlijk oud stadje. Aardig wat mensen op de been. Goerese kunst-dagen. We gingen net betalen en daar heb je ons 1ste bui, onze 1ste druppel van de dag. Langs ganzenweiden (Koudekerke) met aardig wat Grauwe, de Grevelingen gevolgd. De Schans met zijn Tapuiten. Daar hield de politie ons binnen. Stel je voor dat we nog mee in de koers rond het eilandje geraakten. Preekhilpolder, de punt van Goeree. Even naar de hut. Ah! Onze tweede en laatste douche, flinke bui. De Kleine Zilverreigers vliegen ons om de oren. Geloof het of niet, Luc zegt, er zijn er 170 geteld in Zeeland! Lepelaars voor de neus weg, je kunt elk veertje tellen. Sperwer. De Brouwersdam. Een grote kermis. Caravans de hele dam af. Surfers zover je kunt zien. Daaag vogels. Ja, Eiders, Steenlopers, Grote Sterns. Ha! Toch een juv. Drieteenmeeuw, twee juv. Jan van Genten. Boeh !! Dreigende lichten. Maar we laveren daar blijkbaar tussendoor. Af en toe een druppeltje zonder enige betekenis. Even later komen we terug het haventje van Den Osse binnengefietst. Heerlijke, onvergetelijke dag. Luc Van Schoor, Jos Stessens en Wim Van Deynze, duizendmaal dank. De volgende editie "Rondje Pontje" staat al op stapel. Dat is beloofd. De Oosterschelde. Waar? Welk? Blijft een verrassing.

Markiezaat en Zoomland d.d. 07/09/2003

Gidsen: Klaas Koopmans
 Luc Van Schoor
 Leiding: Rudy Vansevenant
 Aantal deelnemers: 12
 Verslag: Tuur Wuyts

Zoomland is een natuurgebied van "Brabants Landschap" met een oppervlakte van 304 ha. Het omvat naald- en loofbos, weiden, houtkanten, een deel heide, begroeide landduinen en een poel. Onze gids is voltijds verbonden aan de stichting als beheerder van natuurterreinen en kent de twee gebieden door en door. Op de verharde wegen is het zondagsmorgens druk van de wielertoeristen en op sommige bospaden van terreinfietzers. Toch horen en zien we enkele bosvogels als Zwartkop, Boomkruiper, Staartmees, Groene Specht, Matkop en Kuifmees. Op één bepaalde plek gedijt het Kussentjesmos, een mossoort die nogal eens geplunderd wordt door bloemschikkers! Klaas toont ons een Biefstukzwam en wijst naar een nest van Rode Bosmier. Uit z'n tas diept hij een hele verzameling reëngeweien evenals twee geprepareerde reënpoten en geeft hij hierbij de nodige toelichting. We wandelen langs het voormalig landgoed Goeree en het gebied genoemd Zeezuiper (!). Intussen is het reeds vrij warm en voldoende thermiek voor 6 Buizerds die hoog in de lucht zweven en cirkelen. Even in een flits een Sperwer en in de verte het geluid van een Goudvink. Een merkwaardig landschap is een open vlakte met een ven en aan de rand een groep dode Elzen.

's Middags eten we in Stayokay onze boterhammen op. Daarna rijden we richting Markiezaatsmeer zuidkant. We steken de steile dijk over en betreden het natuurgebied waar geulen en slenken van het vroegere (voor 1984) getijdengebied nog duidelijk aanwezig zijn. Bovenop uitgebloeid Koninginnekruid zitten 4 Paapjes van de zaden te eten en we krijgen ze mooi in beeld door de telescopen. Wat verder een zeer lichtgekleurde Buizerd op een Vlierstruik. Nu en dan overtrekkende Huis- en Boerenzwaluwen. Een juv. Slechtvalk vliegt voorbij en zien we ook nog in een hoogspanningsmast en op een zandplaat. In een kreek zit Pijlstaart, Geoorde Fuut, Fuut, Slob- en Tafeleend. Aan de rand tegen het riet Groenpootruiter, Watersnip, Tureluur en één Bokje. Mits wat speurwerk tellen we op de plas 4 mannetjes en 6 vrouwtjes Rosse Stekelstaart. Zoals te verwachten, vliegt hier ook vrouwtje Bruine Kiekendief. Het is hier ook een uitverkoren plek voor Aalscholvers, we schatten hun aantal nu op 1000 ex. en Lepelaars waarvan er 190 ex. pleisteren. Even zien we nog een Boomvalk en Sperwer overvliegen. Zo eindigde een mooie en gevulde dag waarvoor we Klaas, Luc en Rudy terecht bedanken. Voor geïnteresseerden: www.brabantslandschap.nl

Busuitstap naar de Hoge Venen - Landschapstocht in het Algemeines en Brack Ven d.d. 13/09/2003

Gids: Hugo Waeterschoot
 Leiding: Hugo Waeterschoot
 Aantal deelnemers: 28
 Verslag: Ludo Madou

Met 28 deelnemers gingen we naar de Hoge Venen waar wij geluk hadden met het weer. Deze hoogvlakte ligt op 600 m

hoogte, waar de gemiddelde jaartemperatuur 7° C bedraagt. Er valt dubbel zo veel regen dan elders in België. Deze streek was reeds gekend door de Romeinen. Bij aankomst hier werd het nodige schoeisel aangedaan om onze tocht te beginnen. Na een korte tijd werden reeds merkwaardige ontdekkingen gedaan zoals een Stippelvaren, dit is een typisch boreale plant van de streek. Wij zagen eveneens een paddestoel, genaamd, de Uitsteel Franjehoed., de Witte Els kenmerkend aan zijn puntige bladeren, het Brackven, de Kleine Stekelvaren die hier massaal voorkomt. De Blauwe Bosbes verdraagt schaduw, de Rode Bes met haar leerachtig blad daarentegen verdraagt meer zon. De Rijsbes, eveneens een boreale plant die we veelvuldig tegenkwamen, het Tormentil, kenmerkend om zijn vier blaadjes. Plots hoorden we een Notenkraker. De verrekijkers deden hier hun werk om zijn kenmerken te ontdekken zoals zijn witzwarte staart en zijn brede vleugels. In het Pingo kwamen wij de zeldzame Lavendelheide tegen. Verder merkten wij nog de Beenbreek op met zijn oranje kleur en Veenpluis, Wollegras. De beste vondst van de dag was de Zevenster, een boreale plant met klein wit bloempje, komende van Finland. Verder ontwaarden wij de Klapekster met zijn lange staart, kromme bek en zijn zwartgrijze kleur. Wij stopten aan een afwatering met veel schuim. Volgens Hugo werd dit veroorzaakt door de turf. Door mij werd een Hazelworm en een Gentiaanklokje ontdekt met zijn mooie blauwe kleur. Wij ontdekten eveneens nog sporen van reeën, herten en everzwijnen. Een rups van een Veelvraatvlinder werd door de groep nog waargenomen, evenals de Snavelbies en de Haagbeukboleet (grote paddestoelsoort). Na een steile klimpartij konden wij onze dorst lessen in een plaatselijke pub om nog na te praten over de fantastische dag, vooraleer huiswaarts te keren.

Genieten vanop het knuppelpad
 Foto : Luk Smets

Linkeroever en Saeftinghe d.d. 21/09/2003

Gidsen: Linkeroever: Wim Mertens, Luc Van Schoor
 en Ralf Geysseling
 Saeftinghe: Louis Derden
 Leiding: Wim Mertens
 Aantal deelnemers: 16
 Verslag: Joris Van Reusel

Weersomstandigheden: Zonnig, windstil, 12/15°C. Bezochte plaatsen: Blokkersdijk (Linkeroever), Groot Rietveld (Kallo), Broedvlakte van Zwijndrecht, Verrebroekse Plas, Slik nabij dijk van West-Saeftinghe (Emmadorp), Paulinapolder (Saeftinghe).

Vogeltrek blijft onvoorspelbaar. Ondanks de moderne wetenschap (ornithologie, weerkunde) en techniek (internet, radars), blijft het voorspellen van gunstige momenten om vogeltrek waar te nemen een riskante bezigheid. Zo was, geheel volgens de berekeningen, de aankomst van een 'bus' met roofvogels vanuit het Zweedse Falsterbö met een zekerheidsgraad van 72 % aangekondigd om 10 uur. Dit, samen met de opstekende thermiek, zou de ochtendhemel doen trillen van de 'breedvleugeligen', waarmee onze gids een linguïstische opwaartse kracht gaf aan de vogelkunde. Helaas niet aan de vogeltrek, die iet of wat beperkt bleef, die ochtend op de Linkeroever. Het 'tsjie' van een Boompeper (Blokkersdijk) kon dit gemis al een weinig compenseren, het verenigd geluid van onze talrijk opgekomen gidsen nog veel meer.

Linkeroever is een dynamisch gebied in volle ontwikkeling. De grote landschappelijke veranderingen leiden

enerzijds tot enkele nadelige gevolgen voor de natuur (verdwijnen van dorpen, biotopen en soorten), maar bieden ook nieuwe uitdagingen tot natuurontwikkeling, (aanleg van nieuwe natuur), en kansen voor nieuwe biotopen en soorten*. De grootste kracht achter deze dynamiek is uiteraard de havenontwikkeling op deze zijde van de Schelde (havenuitbreiding, nieuwe infrastructuur als wegen en dokken, kades, industrie, baggerwerken en slibverplaatsing). Het ontbrak het havenbedrijf echter regelmatig aan visie en planning, met enkele 'grote nutteloze werken' en rampzalige natuur- en landbouwoffers tot gevolg. Een andere rustverstoorder is de sluiting van de Ring, voorzien over, onder of net naast Blokbersdijk, met mogelijke nefaste invloeden voor dit uniek watervogelgebied.

Een kentering in het beleid is merkbaar. Waar de natuur vroeger enkel verlies boekte (verdwijnen van...) wordt nu gestreefd naar het behoud van wat rest (Blokbersdijk) en het winnen van nieuwe natuur. Vaak mits 'verschuiving' van biotopen (wat verdwijnt wordt elders opnieuw of anders aangelegd) of 'compensatiegebieden'. Op die manier worden saai snelwegbermen levendige wetlands, wordt monocultureel landbouwgebied een jong bos of weidevogelgebied, wordt industriegrond een moerassig rietveld of worden opgespoten polders nu witte, zanderige duinlandschappen. Harde Scheldedijken worden weer verzacht en krijgen slikoevers.

Soms gebeuren deze snelle veranderingen spontaan en op een natuurlijke manier (een stuk ongebruikt dok met werf-eilandjesdok blijkt een schitterend vogelrijk watergebied te zijn geworden, met Aalscholvers, eenden, ganzen...). Elders gebeurt dit op een wetenschappelijke, planologische en ingenieuze wijze, na bodemonderzoek, waterspiegelmetingen, via bouwvergunningen (voor het 'bouwen' van een zandvlakte) en ruimtelijke structuurplannen.

De Schelde, aorta van de haven, is permanent in beweging. Door de getijdenwerking en verzanding stijgt de rivierbodemp, en wordt slib gebaggerd en weer elders in de

rivier gestort. Polders worden opgespoten met slib - of integendeel - weer als overstromingsgebied (potpolder, zoals in Bazel of het Paulinaschor dat enkel 's winters overstroomt) ingericht. Slikoevers verlanden en worden droger schor. En schorregebieden, zoals Saeftinghe verzanden aan een razendsnel tempo. De hoeveelheid water die door het Land van Saeftinghe stroomt is op 70 jaar tijd teruggebracht tot één vijfde van het volume in 1930. Het Land van Saeftinghe verdrinkt niet langer, maar droogt uit. De typische vegetatie verdwijnt. Een poging om het gebied te laten begrazen met schapen liep uiteindelijk slecht af, te wijten aan de organisatorische moeilijkheden. Tenzij het hele schor wordt afgegraven, is het getijdengebied van Saeftinghe in 2020 geheel verdwenen en zal het evolueren naar een droog gebied met op de diepste plaatsen nog wat water (zoals de Biesbosch).

Blijven vechten - of blijvend verdwenen natuur? Dit

trieste vooruitzicht, genoteerd naar het verhaal van Louis Derden, staat in schril contrast met de indrukwekkende en vaak positieve pogingen om natuur te ontwikkelen, te beheren, te creëren, zoals we eerder op de dag konden zien. Een terrein met strandzand overdekken gaat nog, maar de loop van de rivier verleggen, de kracht van de verlanding tegengaan en een grootschalig ecosysteem behouden of creëren is nog niet zo simpel. We zijn als mens wel machtig, maar we zijn God (nog) niet. Laat dit echter geen domper zijn op het enthousiasme rond de 'nieuwe natuur' maar veeleer een relativerende afsluiting: met compensaties alleen redden we het niet. Zeldzame, eeuwenoude en langzaam gegroeide biotopen zijn met geen plannen noch bulldozers opnieuw

Drie gidsen op een rijtje

aan te leggen.

*** Waarnemingen het onthouden waard:**

Vogels: 4 Lepelaars (Blokbersdijk), waarvan 1 ex. met 2 groene ringen, 10 Baardmannetjes (Groot Rietveld), 25 vijfjes Bruine Kiekendief (overall), Tapuiten, Roodborsttapuiten en Paapjes samen op één plek (Paulinapolder), 7 Kleine Zilverreigers (Paulinapolder) - 's ochtends was daar ook een Purperreiger te zien, 2 Kleine Zilverreigers (Verrebroekse Plas), grote groepen Watersnippen (tot 100 ex.) (Paulinapolder en Verrebroekse Plas), 2 Zwarte Ruiters, Waterral en IJsvogel, 5 Grote Gele Kwikstaarten (Paulinaschor), 1 Boerenzwaluw (Emmahaven)

Planten en zwammen: 1 Reuzeboleet, 3-bloemige Nachtschade, Stekend Loogkruid, Spiesmelde, Zulte, Duinzwenkgras, Duinriet. Interessante website: www.zwvkoepel.be/vwg/voorspellingen

Zangvogeltrek in de Hobokense Polder:

Europese Vogelkijkdagen d.d. 05/10/2003

Gids: Wim Mertens

Leiding: Danny Jonckheere

Aantal deelnemers: 10

Verslag: Toon Verbruggen

Het was zondagochtend 5 oktober om 07.30u toen we met

Schitterende wolken
Foto : Toon Verbruggen

een 10 vogelkijkers in het raster aan de Schelde stonden te verkleumen van de kou. De specialisten Danny en Wim hadden zich goed voorzien van stevige treklaarzen, koffie en eten. Wij niet. Het was zeer middelmatig trekweer, onstabiel, nijgend naar regen en noordenwind. De vorige dagen was het ook slecht weer. Maar de wolken waren schitterend! De vogels waren reeds beginnen trekken, maar aan de zuidrand van de stad moesten we wachten op de vogels die vertrokken waren op de rustplaatsen aan de noordrand van de stad.

Als totale noviet, zonder verrekijker, maar met potlood en boekje in de verkleumde hand gestopt, stond ik met ongehoop te noteren wat 9 vogelkijkers stonden te beweren. "Vinken 10! Nee, 9! Er zat een Keep tussen. Want die deed tseit in plaats van tsjink en ook wel zjeep-zjeep, maar eigenlijk doen ze dat beide dus daar heb je niets aan. Kneu 3! Rietgors 1! Graspieper 1!, Wedstrijdduiven! Hoeveel? Geen antwoord..." De week ervoor waren er voornamelijk Graspiepers doorgekomen, maar nu vooral Vinken. Je moet niet alleen verdomd goed kunnen richten met je verrekijker, laat staan dat je zo'n groepje van 3 of 9 in het halfdonker kunt zien voordat ze boven je kop vliegen, je moet ook héél goed kunnen horen! Er was voortdurend geluid van Vinken. En als troost kon ik ze herkennen aan het witte streepje Terwijl wij naar boven stonden te turen, volgden de Galloway-ossen de opkomende zon tot ze 08.30u oog in oog stonden met ons:" Mensen 10! Nee 11! Ik zie er één kleine rooie op de grond! Da's geen mens, da's een rugzak, die fluiten niet en mensen doen broebelbrabbel-broebelbrabbel." Blijkbaar verliezen de mannetjes na castratie hun interesse voor de rode kleur niet, want ze wilden met z'n drieën aan de rugzak beginnen. Op het water iets verder was het ook erg kalm. Er kwamen wel twee grote groepen Aalscholwers over, die een beetje leken te twijfelen boven de Schelde, maar uiteindelijk toch doorvlogen, en alhoewel er in Falsterbo ondertussen 1000 Sperwers door de bossen naar het zuiden kliefdren, was ik erg onder de indruk van die éne van ons, en van onze Buizerd die 'miauw' zegt.

Herfsttochten in Fort 7 d.d. 12/10/2003

Gidsen: Kinderen: Ria Thys en Nancy Geldhof
Volwassenen: Luk Smets en Tuur Wuyts
Aantal deelnemers: 33 kinderen
70 volwassenen
Verslag: Ria Thys

Dat de tochten in onze eigen natuurgebieden inslaan, is maar weer eens aangetoond !

33 kinderen variërende tussen 5 en 12 jaar kwamen opdagen voor de herfstspeurtocht. Volgens leeftijd werden ze in twee groepen opgedeeld. Gewapend met loepjes en zakjes kon de tocht aangevat worden op zoek naar diersporen en herfstmateriaal. Eerst even een kijkje nemen net buiten de poort. In het slijk waren schitterende pootafdrukjes te vinden van Meerkoeten, Zwarte Kraaien, ...

En dan het gebied in. Enthousiast werd er gezocht naar muizenholletjes, donsveertjes en slagpennen, aangeknaagde herfstvruchten, drolletjes van konijnen, ... Intussen konden de zakken gevuld worden met bladeren, takjes met bessen, stukjes schors, ... want om 16 u was voor de kinderen de wandeling voorbij en was het tijd om in het lokaal een herfststukje te maken op een kartonnen bordje met gips. En tegen dat de mama's en papa's er aan kwamen, was den kunstwerkjes echt schitterend om mee naar huis te nemen. Ook de volwassenen hadden een fijne namiddag. Niet alleen de ouders van de kinderen kwamen meewandelen, maar ook meerdere andere leden lieten zich bekoren door ons knappe Fort 7 in herfststooi. Vooral het thema van de zaadverspreiding en de voorbereidingen van de natuur om de nakende winter te doorstaan kwamen aan bod. Na de wandeling kon er in de keuken van De IJsvogel nog nagekaart worden bij een tas koffie of een frisdrank.

Busuitstap naar de Boven-Ourthe d.d. 19/10/2003

Gids: Hugo Waeterschoot
Leiding: Moniek Van den Bergh
Aantal deelnemers: 38
Verslag: André De Mul

Een redelijk verre trip, dus vroeg vertrekken. In de bus is het opvallend stil, of was de film zo boeiend? Ter plekke zakken we af over een pad met Haagbeuken. Opeens rondom overal neerdwarrelende bladeren. ?? De vrieskou. Het land glinstert nog onder de rijm. In de verte 3 Goudvinken. (Stekel- en Wijfjes)varens duiden op zure bodem, Stijve Naald- en Eikvaren tegen de rotsstenen duiden op kalkhoudende bodem. Merkwaardig. Ook vermeldenswaard zijn Grote Muur en Hennepnetel. Thierry signaleert een Havik. Dichtbij een Matkop. We dalen verder af en lopen langs de Ourthe.

Aan de uitstekende rotsen te zien, staat het waterpeil nog steeds laag. We houden af en toe halt bij o. m. Scheefkelk, Ringklokje, Wolfsmelk en Egelboterbloem.

Manu stort zich op de mossen: Schriftmos, Lichtvlekje, Helmroestmos, Haarmuts, ... en op de zwammen: Roodgerande Houtzwam, Gestreept Trechterzwammetje, Knolhoningzwam. Het traject leidt omhoog langs een rotswand. Het is ofwel dit, ofwel extra 6 km. Vooruit dan maar. Gelukkig is het droog en biedt een ketting langs de wand houvast, want anders was het carambole. Boven nog een venijnige klim (sommigen langs de kam: prachtig zicht!) naar onze middagstopplaats (terras van het hotel Le Belvédère).

Na de middag een wandeling van 6 km. Vink en Appelvink in een den, Buizerd in de lucht, verder een Zwartkop. In het bos horen we Goudvink, zien we Kleverig Koraalzwammetje, bestuderen we afgeknaagde denappel: muis,

Natuurpunters worden bergbeklimmers
Foto: Erwin Van der Weyden

konijn of verhofstadt? De route gaat verder langs een kaalkapveld, of erdoor. Lijkt korter, maar duurt langer. Een Oranje Luzernevlinder vliegt voorbij. We hebben het hoogste punt van de wandeling bereikt (405 m). Vanaf nu zal het gemakkelijker gaan (?). Terug het bos in: Oranje Trilzwam en Schijnridderzwam. Wat verder maken we een ommetje naar een Dassenburcht. Terug verder, steil naar beneden met de voetrem op. Ronny houdt Gerda tegen. Waar zijn de pijlen? Gewoon onze neus volgen. De vermoeidheid begint te wegen. Beneden even stoppen voor een kiekje. Terug langs de Ourthe. We moeten ons reppen voor de bus. Terug dezelfde klim naar het terras waar de bus wacht. De bus in naar huis, moe, maar voldaan.

Vogeltrekweekend in Zeeland, d.d. 25-26/10/2003

Gids: Luc Van Schoor
Leiding: Moniek Van den Bergh
Aantal deelnemers: zaterdag: 16
zondag: 12
Verslag: Moniek Van den Bergh

Zaterdagmorgen 7 u.30! Elf mensen stonden gepakt en gezakt klaar om samen met Luc Van Schoor op zoek te gaan naar vogels in Zeeland. Enkele dagjesmensen sloten aan, zodat we met 15 weg waren. Het weer zat mee en de zon zou ons de hele dag goed gezind zijn. Onderweg zat de sfeer er al goed in, tenminste toch in de auto waar uw verslaggever plaats genomen had. Donkere wolken laten een ferme plas los, maar het blauwe gat wordt het mikpunt van enkele gokmomenten. Geloof het of niet, in Westkapelle bij het uitstappen scheen de zon bij een stijve bries van 5 - 6. Goed voor enkele verrassende trekvogels. Sommigen trotseerden de stijve bries om toch maar een glimp op te vangen van enkele vogels die warmere oorden aan het opzoeken waren: Jan van Gent, Zwarte Zee-eend enz.

Een rustige rit naar de picknicktafel, zo konden we af en toe eens op de remmen staan om links en rechts te kijken. Voor nieuwe mensen was het niet zo eenvoudig. Maar af en toe was er wel een helpende hand om tussen al die vogels toch één te herkennen, en het lukte dan nog. De uren vliegen voorbij als je buiten bent. Fijn om je voeten onder tafel te kunnen schuiven en te genieten van een heerlijke maaltijd

en de sfeer die er was. Ondertussen waren de weergoden nattigheid aan 't voorbehouden. Geen nood, we zaten binnen.

Zondagmorgen 7 u. "Tok, tok". Iedereen was al wakker, al was het maar om de donkere wolken te verdrijven. Het hielp. Rond 9 u, aan en tussen de duinen scheen de zon. Als je echt wil weten wat wij allemaal gezien hebben, zul je iemand moeten contacteren die mee geweest is. Ik zal je wel verklappen dat het lijstje over de 100 telt, dat is heel wat.

De strandwandeling deed deugd ..., prachtig zicht, heldere kleuren. Ondertussen zagen we Eider, Kleine en Grote Mantelmeeuw. Wat donkere wolken drevon ons terug de duinen in waar we nog enkele prachtige ontmoetingen hadden met Goudhaan, Goudvink en Sperwer die aan 't jagen was.

Na de lunch naar de Prunjepolder waar duizenden vogels op ons zaten te wachten. Als toetje op de roomtaart de H. V. P. met 1500 Rosse Grutto's, steltlopers enz. ... en een groep mensen die gekregen hadden en voldaan huiswaarts keerden. Aan allen die mee geweest zijn: bedankt voor jullie aanwezigheid in de groep, en nogmaals een applaus voor onze gids, Luc.

Moest ik met dit verslag mensen nieuwsgierig gemaakt hebben, ik zou zeggen: doe de moeite om eens mee te rijden. Het loont echt.

Paddestoelen in Schildehof d.d. 08/11/2003

Gids: Catherine Vandercruyssen
Leiding: Lydia Peeters
Verslaggever: Armand Cuypers
Aantal deelnemers: 11

In afwachting van de anderen, vonden we in de Bellevuedreef, vlak bij Schildehof, tussen de afgevallen bladeren al onze eerste zwammen: Boleet, Russula, Fopzwam, Echte Kopergroenzwam en prachtige Vliegenzwammen. Op de gewone plaats van afspraak verzamelden vooral leden die pas de cursus voor beginners hadden gevolgd. Aan enkele nieuwelingen werd door Catherine in het kort geleerd hoe men met de determinatiesleutels van Hans Vermeulen de juiste naam van zwammen kan opzoeken. Ondertussen floot de Boomklever en verlichtte de herfstzon de goudgele bladeren van de beukenbomen die op ons neerdwarrelden. Een echte bladregen! Het was een feeëriek tafereel! Catherine gaf ook uitleg over zwammen die parasiteren, saprofiet zijn of in symbiose leven. Dan begon het echte werk! Zo vonden we o. a. aan en op een hoop oude boomstammen vele soorten zwammen. De sleutels werden hier praktisch gebruikt; bv. werden achtereenvolgens vastgesteld: Plaatjeszwam, sporenpoeder bleek, plaatjes aflopend of breed aangehecht (aan steel), steel met ring, op hout, ring met bruinvlokkige rand = Sombere Honingzwam (*Armillaria Ostoyae*). Zo werd met de hulp van Lydia, Guido en vooral Catherine praktisch elke paddestoel met de sleutels gedetermineerd. Met 36 soorten waren we best tevreden zo laat op het seizoen dat voor zwammen dit jaar erg mager was door de grote droogte. Hartelijk dank aan gids en leiding voor hun degelijke voorbereiding van dit leerzaam herfstwandelingetje!

Meer gedetailleerde informatie (vertrekplaats en -uur, kledij, ...) over de activiteiten vind je in dit tijdschrift.

Activiteiten, waar je je op voorhand moet voor inschrijven, zijn in vet gemarkeerd.

Uitstappen:

- Zo. 4 jan. Vogelobservaties in Tholen
- Za. 10 jan. Vogelobservaties in Hobokense Polder
- Zo. 18 jan. De Wereld van Kina en Bourgoyen-Ossemeersen
- Zo. 25 jan. **Busuitstap naar Schouwen-Duiveland**
- Za. 31 jan. Gezellig samenzijn KHOP
- Za. 7 feb. **Vleermuizentelling op Fort 7**
- Zo. 15 feb. **Busuitstap naar Goeree-Overflakkee**
- Za. 21 feb. Algemene Ledenavond
- Zo. 22 feb. **Boottocht: Watervogels op de Schelde**
- Za. 6 maart Uilen zijn geen uilen
- Zo. 14 maart **Busuitstap naar Blankaart en IJzer**
- Za. 20 maart Braakballenpluisavond
- Zo. 28 maart **Kinderactiviteit: Vogels**
- Zo. 4 april Vogeltocht Bospolder
- Ma. 12 april De Pannenhoeve
- Za. 17 april **Busuitstap naar de Lesse**
- Zo. 25 april Milieuhappening in De Nekker

Geleide wandelingen in onze natuurgebieden:

- Zo. 21 maart: Lentewandeling in de Hobokense Polder
- Zo. 28 maart: Lentewandeling in Fort 7
- Zo. 18 april: Wandeling in de Hobokense Polder

Infostanden van de Communicatiewerkgroep:

- Za. 28 maart Fort 7, Wilrijk
- Info bij Daniella Van Peel (colofon)

Vergaderingen (vrij toegankelijk):

- Wo. 21 jan. Kern Hobokense Polder, zaal Moretus, Berkenrodelei 32 - 36, Hoboken om 19.30 u
- Ma. 9 feb. Gidsenvergadering, De IJsvogel, Fort 7, Wilrijk om 19.30 u. Info bij Hilde Vangrunderbeek (colofon)
- Wo. 17 feb. Kern Hobokense Polder, zaal Moretus, Berkenrodelei 32 - 36, Hoboken om 19.30 u
- Wo. 17 ma. Kern Hobokense Polder, zaal Moretus, Berkenrodelei 32 - 36, Hoboken om 19.30 u

Weekends en cursussen:

- 26 - 29 feb. **Vogelvierdaagse Lac du Der**
- Za. 13 maart **Start cursus insectachtigen**
- Do. 1 april **Start cursus Planten en dieren in de lente**
- 20 - 22 mei **Natuurdriedaagse in Gaume en Lorraine**

De voltallige redactie wenst al onze leden een prachtige start van 2004 en een schitterend "natuurvriendelijk" jaar!

Natuurbeheer:

- Hobokense Polder:** za. 10 jan.: 10 u - 16 u
zo. 8 feb.: 10 u - 16 u
za. 13 maart: 10 u - 16 u
- Info bij Danny Jonckheere/Wim Mertens (colofon)
- Fort 7:** Elke zaterdagvoormiddag t.e.m. 6 maart van 9 tot 12 u
- Info bij Peggy Beers (colofon)
- Cleydaelhof Aartselaar:** zaterdag 31 januari, 14.00 u

In dit nummer

<ul style="list-style-type: none"> 2 Colofon 3 Editoriaal 4 Agenda: weekendactiviteiten 11 Agenda: cursussen 12 Agenda: weekend 13 Bestuursberichten 14 Resultaten Behaagactie 2003 15 Fort 7-nieuws: Beheer door Afd. Natuur 16 Hobokense Polder-nieuws: <ul style="list-style-type: none"> 16 Werkingsnieuws 17 Oproep vrijwilligers paddenactie 18 Watervogeltellingen Beheerwerken ====> Uitneembaar: Enquête & Voeren en beloeren 19 Vlinders in de Hobokense Polder 	<ul style="list-style-type: none"> 20 Statutaire vergadering 21 Studie: <ul style="list-style-type: none"> 21 Vogels voeren en beloeren Te Koop 22 Zwaluwproject Dieren in onze omgeving 23 Natuurrapport 2003 24 Ankona: Ontmoetingsdag 25 Educatief: <ul style="list-style-type: none"> 25 Vegetatieve vermenigvuldiging van planten 28 Educatieve werkgroep Sumatraproject 29 Kinderhoek: 't rAntGroentje 31 Verslagen 36 Activiteitenkalender
--	--

Teksten voor het volgend nummer van rAntGroen, met verschijningsdatum 1 april, ontvangen we graag ten laatste **15 februari 2004**. Te bezorgen bij de rubriekverantwoordelijken, zie blz. 2